

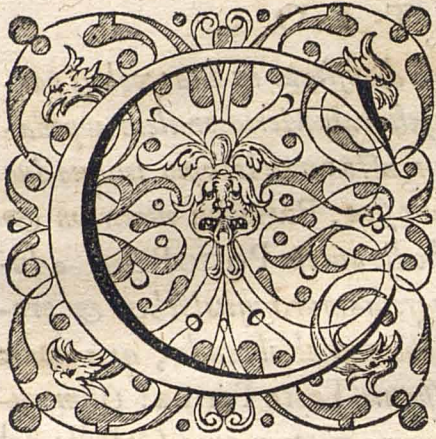
DESCRIPTIONIS
 INDIAE OCCIDENTALIS,
 LIBER OCTAVUS.
 TERRA FIRMA.

INTRODUCTIO.

Continentem America universam supra divisimus in duas veluti partes, quarum unam Septentrionalem, alteram Meridionalem appellavimus; Eae autem conjunguntur angusto terra Isthmo, in quo duo celeberrima Hispanorum oppida sunt sita, Panama nimirum & olim quidem Nombre de Dios, hodie autem Porto Belo. Antequam itaq; Meridionalis Americae descriptionem aggrediamur, hujus Isthmi & provinciae quae illum occupat, descriptio ante omnia nobis erit absolvenda, quae hodie vulgo Panama dicitur & communi nomine ab Hispanis Terre Firma: Olim autem dicebatur Castilla del Oro, id est, Castella aurea: Verum quia Castilla del Oro saepius limites mutavit, hinc nonnulla in superioris seculi scriptorum commentariis nata est obscuritas, quae nobis hic obiter illustranda est. Anno 1510 VIII Didaco de Niqueza concessa fuit praefectura, quam subjugaret & porro teneret, sub nomine Castellae del Oro; quae hisce limitibus circumscribebatur, ad ortum occidentali ripa fluminis Darienis in interiori sinu Vrahae freti; ad occidentem Promontorio Gracias a Dios Hondurae provinciae extimo ad orientem; ab Arcto concludebatur Septentrionali Oceano (nam alter adhuc ignotus erat;) porro ab altera fluminis Darienis ripa versus ortum pertendendo usque ad Promontorium de la Vela, censebatur continens nomine Novae Andaluzae. Sed Castellae del Oro limites statim mutati, & ab occidente contracti, versus ortum in Novae Andaluzae terminos invaserunt: Tandem denique nomen Castellae del Oro plane obsolevit, & Oceano Meridionali jam invento obtinuit nomen Panamae: Quae breviter hic monere oportuit, quia hodieque in multis Tabulis Geographicis nomen Castelle aureae latissime diducitur, etiam ad illas provincias, quae nunquam sub illa fuerunt comprehensae: ne si omnino de hac re siluissimus, provinciae hujus per ignorantiam obliti fuisse videremur. Porro in America Meridionali describenda hunc sequemur ordinem: Isthmo hoc Panamensi prius absoluto, vicinas & contiguas provincias ad ortum adjungemus, Cartagenam, Sanctam Martham & Flumen de la Hacha, quae Continentis partes, quia primae post Insulas fuerunt detectae, vulgo Terrae Firmae, id est, Continentis nomine hodieque appellantur ab Hispanis; atque hoc hujus libri subjectum erit: deinde ad interiores aliquot provincias describendas nos accingemus, quae praedictis adjacent Novum Regnum Granatense & Popajanam; quae ubi nos ad mare Meridionale reducerint, omnes provincias illas quae Oceano illi praetenduntur, ordine quo jacent, prosequemur ad Fretum usque Magallanicum; illudque emensi, & illustratis obiter terris quae illi ab Austro adjacent, oram itidem Maris Atlantici stringemus, & eodem ordine describemus, provinciasque quae illi adjacent Flumen Argenteum, Brasiliam, & omnem oram Barbaram, Pariam, Cumanam, Venezuelam, immani ambitu ad flumen de la Hacha rursus producemus, atque ita huic operae finem imponemus.

*Conventus Iuridicus & Provincia Panamensis : illius limites, cœli
solique natura, particulares provinciæ.*

CONVENTUS Iuridicus Panamensis non admodum amplis limitibus continetur, quum illius ludices tantum classibus expediendis & iuri mercatoribus dicundo vacent: in longitudinem quidem inter ortum & occasum circiter leucis nonaginta definitur, finesq; habet ad ortum *Cartagena & Popaiana* præfecturas, ad occasum Castellum *Verague*: in latitudinem autem, ubi latissima est inter ambo maria leucis sexaginta, ubi arctissima inter *Panamam* urbem & *Portum Belum* tantum octodecim: idque ratione itinerum inita, quæ impeditissima & tortuosissima sunt; nam si recta ratio secundum cœli 20 mensuram ineatur, vix septem aut octo leucæ inter ambo maria intersunt, ut ab *Acosta* est observatum, & altitudines locorum evincunt.

Solum maxima sui parte montosum atque asperum; ubi autem paulum subsidet crebra uligine altoque cœno impeditissimum; Cœlum ut plurimum nubilum, humidum & præfervidum: supra modum insalubre, præsertim à Maio ad Novembrem: aër tamen non nihil à maritimis ventis sufflaminatur corrigiturque; & contra à terrestribus multo gravior efficitur, insalubriorque. A mense Julio ad Novembrem hic pene continuo pluit, tonat, fulgurat, hanc hyemem incolæ patiuntur. Terra infœcundior multarumque rerum indiga; quippe quæ nihil præter Mayzium, idque perparcè producat; melior animalibus, præsertim armentis ob pabuli copiam & bonita- 30 tem. Olim ingentes porcorum alebat greges, quos indigenæ in retia sua cogebant, gramine, quod hic in summam altitudinem excrescit, totis campis incenso; hodie paucos, ita ut Hispani de illorum paucitate & lardi caritate conquerantur.

Indigenæ retia illa componebant ex Herba *Nequen* sive *Henechen* ut vocat *Oviedus* qui illam ita describit: *Cabuia* (inquit) est herba quæ fert folia similia carduo sive iridi, sed latiora & crassiora, magisque viridia: *Henechen* autem est altera herba, foliis itidem cardui, verum angustioribus & longioribus quam *Cabuia*: ex utraque haec herba ducuntur fila & funes satis validi & pulchri; ex *Henequen* quidem fila subtiliora. Barbari autem has herbas, quemadmodum solent in Europa linum, aliquot diebus deprimunt sub aquam in rivis aut fluentis; dein exemptas siccant ad solem, 40 franguntque bacillo, ita ut solæ fibræ remaneant, instar lini; easque denique nent in fila aut contorquent in funes. Mirabile autem quod idem narrat, barbaros his filis ferrum secare & dividere tanquam limâ, minutam arenam aspergendo & funiculos reciprocando ad modum ferræ; atque hoc pacto non modo catenas ferreas, sed & anchoras non raro divisisse.

Volatilium satis magna hic copia, phasianarum, turturum & similium. Mare piscosum, uti & flumina, in quibus multi crocodili reperiuntur, quas Barbari *Caymanes*, Hispani *Lagartos* vocant. Arborea hic perpetuò virent & frondes quidem abundè, fructus parcè ferunt: Multi hîc cati sylvestres & animalculâ illa quæ catulos suos in sacco circumgestant, ita reptos ut videri non possint, ædes noctu intrare 50 fueta & gallinis aliisque domesticis avibus admodum infesta.

Plures minores provinciæ comprehenduntur sub hoc Conventu Iuridico; quarum *Careta* prima Hispanis innotuit triginta ab amne *Dariene* leucis; & mox *Acla* quinque à *Careta*. Solum hisce editum & montosum uti & provinciæ *Dariensis*, (sed cœlo gaudent magis salubri & sereno) atque auri metallorum quondam haud 60 expers.

Aclam excipit versus occasum *Comagre*, à qua planicies & campestria sumunt initium;

Careta.
Acla.

Comagre.

initium; Vicinæ regiones olim fuerunt frequentissimæ; & in minutiora dominia divisæ: Hispani omnem hanc regionem usque ad *Peruqueten* primis illis temporibus appellabant *Cuebam*: proximas autem provincias, quarum indigenæ nullis regulis parentes in commune consulebant, *Behetrias*. Comagren excipiebat *Chame* & *Coyba*, atque *Pocorosa*, ubi Hispani quondam municipium habuerunt *S. Crucis*.

Ab oppido Panama versus occidentem jacebat provincia *Chame* & septem ab hac leucis *Chiru*; à qua octo leucis abest *Escoria*, dives salinis; æstus enim maris accedens implet quædam stagna, in quibus marina à solis æstu in salem cogitur.

Escoriam septem aut octo leucarum itinere sequitur *Nata*: dehinc *Tobre* atque *Trota* montosæ provinciæ atque nemorosæ, quæ pulcherrimas alunt quercus & per amplis glandibus: Ulterius *Huyssa* atque *Burica* pene ad limites *Nicaragua*. Sed non omnes hæ accensentur hodie ad Panamensem præfecturam. Duodecim denique leucis à *Nata* versus *Corum*, possidebat provinciam *Paris* *Regulus*, qui Hispanis admodum infestus, multum negotii tum faceffebat. Licet autem pleraque harum provinciarum nomina jam obsoleverint, ac ne tunc quidem nisi *Regulorum* nominibus fuerunt nota, tamen præterire nolui, forte alicubi aut aliquando usum suum habitura.

Porro harum regionum indigenas, qui plurimi fuerunt, Hispanorum crudelitas jam dudum abolevit, & summam hisce provinciis intulit infrequentiam & vastitatem, ita ut hodie plures *Nigritæ* hîc reperiuntur quàm *Americani* indigenæ.

Hispani possident in hoc *Conventu Juridico* tantum tria oppida, *Panamam*, *Portum Beluna* & *Natam*, de quibus jam dicturi sumus.

C A P. II.

Oppidum Panama, illius situs & qualitates.

OPPIDUM *Panama*, à quo ipsi provinciæ nomen, assidet littori *Maris Australis*, ad nonum gradum altitudinis septentrionalis, & octuagesimum secundum longitudinis, productæ à Meridiano *Toletano* in occasum, ut *Herrera* observat in suis commentariis. Pomœrium illius angustius ob vicinitatem stagni, quod magnam cingit oppidi partem, idque ob vapores ex se ascendentes reddit insalubrius: Ipsum oppidum minus apte exædificatum, semitis omnibus inter ortum & occasum directis, quo fit ut mane ferventiores solis radii incidant in obambulantes, nullo umbrarum adminiculo, & crebros accendant morbos, multorum plerumque exitio. Quanquam autem sæpius de loco mutando fuerit consultatum, manet tamen hæcenus, sive loci retineat opportunitas, sive eorum qui hodie incolunt brevis in hoc loco statio, & proinde de successuris levis cura: quippe plerique aut mercatores sunt, qui commerciis absolutis salio migrant; aut milites qui nunc ad hæc, nunc ad alia loca mittuntur in præsidia; aut denique absterreat ædificandi difficultas in hisce locis & jam structarum ædium grande pretium: ut sit, locum incolarum valetudini vel maximè infestum, frequentissimum fecit commerciorum frequentia & rem faciendi opportunissima occasio. Nam quotannis appellant hîc *Classes* à *Peruvia*, *Chile*, aliisque provinciis quæ adjacent *Oceano*, auro, argento, aliisque pretiosis mercibus onustæ; Solvuntque rursus ex hoc portu onustæ mercibus *Europæis*, quæ ab *Oceano Septentrionali*, primo subvehuntur per fluvium *Chagre* deinde terrestri itinere deducuntur ad hoc oppidum; opulento utrobique commercio: quin etiam, ut Hispani produnt, navigant ad *Novam Hispaniam*, *Philippinas* insulas, atque ipsum *Sinarum Imperium*; solventibus hinc navibus circa *Festum Nativitatis*. Continet civitas, secundum *Herreram*, ut plurimum familias *Hispanorum* sexcentas, maxime mercaturæ vacantium: Hîc *Judices regii* cæterique ministri & publicani suas habent sedes: Hîc est *Ecclesia Cathedralis* (cujus *Episcopus* suffraganeus est *Archiepiscopi Limani*;) *monasteria* tria, *Dominicanorum*, *Franciscanorum* & *religiosorum* quos vocant *de Mercede*.

Portus hujus oppidi mediocris, licet naves relabente æstu in sicco destituantur, ideoque æstivis mensibus solent consistere in alto; hibernis autem se recipere ad portum *Perico*, duabus ab oppido leucis. Haud procul ab oppido labitur fluvius, descendens

scendens è montibus, & complures rivos atque torrentes recipiens: ad cujus ripas utrimque plures visuntur villæ, quas Hispani appellant *Estancias*, in quibus pecuaria exercetur, imprimis armentorum ob insignem pabuli abundantiam.

Ager suburbanus multas nutrit arbores fructiferas, non modo hisce regionibus domesticas, *Pinnas* beneolentes, *Platanos*, *Guayavas*, *Caymitos*, *Aguacates* & similes, (de quibus alibi plura:) sed & Europæas & ex Hispania huc tractas, aurantia mala, limones, citrea & plures hujuscemodi. Licet autem solum non nisi Mayzium ferat, idque perparce, tamen affluit oppidum omni genere annonæ, quod per mare Australe è Peruvia larga copia subvehitur: atque ex ipsa Hispania, haud difficili inter utrumque Oceanum commercio. Flumina piscosa, uti & ipsum mare, quod piscibus (licet multum diversis ab Europæis) ad miraculum usque est foetum: In littore autem & juxta ipsa oppidi mœnia, limacum quoddam genus reperitur, infinita pene copia, (Chucas vocabant barbari) nulla non anni tempestate, facili negotio parabile; ita ut hisce potissimum imputetur hujus oppidi isto loco substructio; quippe ita olim apud se reputabant Hispani, non facile sibi esuriem metuendam esse, quandiu hoc genus edulii ipsis suppeteret. Indigenæ omnes jam dudum interierunt, sive Hispanorum sævitia quod valde credibile, sive morbis, ut Hispani credi volunt, licet vero ab simile sit, barbaris cœlo insalubri licet, tamen suo affluetis.

C A P. III.

Exactissima Urbis Panamæ descriptio à Joanne Baptista Antonelli ad Regem Hispaniarum missa, quemadmodum illam è libris M. Richardi Hackluyti hausimus.

Panama (inquit) est principalis hujus Diœceseos Civitas, octodecim distans leucas ab oppido *Nombre de Dios*; sita ad oram maris Australis; novem gradibus ab Æquatore versus Arctum. Tria hic monachorum monasteria & una domus patrum Societatis Jesu: & Regii Iudices hîc suum habent Tribunal. Civitas condita est juxta mare ad sinum arenosum, ita ut unum illius latus pulsetur ab ipso mari, alterum à brachio quodam maris, quod ad mille decempedas intra continentem se insinuat. Ædes habet trecentas & quinquaginta, è materie substructas; oppidanos circiter sexcentos; præsiarios ut plurimum octingentos, & quadringentos Nigritas è Guinea, quorum non pauci sunt liberti. Est & quoddam in vicinia municipium, quod dicitur *S. Cruz la Real*, quod totum habitatur à Nigritis libertinis (vocant *Simarones*,) numero fere centum, qui fere in Majestatis Tuæ servitio occupantur: abest autem à Panama leucam unam, ad ripam fluminis constructum, circiter leucam à mari, è regione *Portus Perico*. Hisce autem Nigritis non nimium credendum, utpote infidis & infestis, sed sedulo providendum ne quod forte damnum incautis duint.

Tria porro sunt itinera terrestria (nam de maritimo nihil dico,) per quæ ad hanc urbem etiam ab hostibus adiri potest. Primum per sublicium pontem, qui super fluvium stratus est: habetque ab una parte elicem, quæ urbem ab hac parte pene inaccessiblem facit, tam profunda uligine & cœno, ut gressum impediunt: è regione decurrit amnis, qui urbem ambit instar fossæ: ab altera parte lacus sive stagnum prætenditur, tota hyeme & bona parte æstatis, aquis repletum, ita ut hoc urbis latus exiguo præsidio possit custodiri. Præcipuum periculum est ab itinere quod à *Nombre de Dios* ducit ad hanc urbem, planum quidem & arboribus nudum: duobus autem decempedarum mill. ab urbe defluit amniculus, quem vulgo vocant *Lavanderam*, quia fœminæ hîc vestes lavare consueverunt; Hic amniculus in prædictum lacum restagnat eo modo, quem Majestati Tuæ delineavi, ultra hunc occurrit semita silicibus strata.

Alterum iter versus urbem ducens paulo inferius jacet, juxta pontem, qui ad semitam pertinet quæ ad portum *Perico* ducit. Hæc duo itinera difficulter defendi possunt, quia plana & campestria sunt omnia. Ad orientale urbis latus regia ædificia sunt exstructa super rupem haud longè à mari ad quod leni clivo devergunt, quemadmodum & solum. Conventus Juridicus habetur in hisce ædibus: ibidem & Carcer est & Gazophylacium regium: Hîc M. T. Thesaurarius, Præses Iuridicus, & tres Senatores sive Iudices cum

Advo.

Advocato Fiscali & reliquis tuis ministris, degunt conjunctis ædibus, quæ è materie structæ visuntur super eandem rupem: locus autem cui Palatium & carcer sunt inædificata, facillime potest muniri, situs ipsius beneficio & vicinia maris, quod hîc multis rupibus consitum, quæ æstu relabente eminent, nonnullæ & plenis fluctibus. E regione harum ædium versus ortum, quingentarum decempedarum intervallo, obvertitur continenti semicircularis insula; ex adverso denique harum ædium, est statio navium postquam onera sua exposuerunt: nam cum oneribus suis non possunt huc appellere nisi solùm celoces, quas & fluctus recedens in vadis destituit, circiter triginta decempedis ab hisce ædibus; è regione autem ipsa civitas sita est. Quum superioribus

10 annis rumor increbuisse, pyratas mare Meridionale esse ingressos, Præses atque judices curaverant hîc arcem extrui, ligneo vallo; ut hanc civitatem & Majestatis Tuæ Thesauros tuerentur: prætea *Ventam de Cruzes* & amnem *Chagre* atque *Quebradam* communiverant; auxerantque præsidium *Ballani*; nam omnibus hisce locis hostis exscensionem facere & provinciam longè lateque posse vastare creditur.

Tribus autem modis hæc civitas levi negotio ab hostibus potest invadi, uno per mare Septentrionale & certum aditum, qui quatuordecim leucas abest à *Nombre de Dios* & appellatur *Acla*; per quem haud ita nuper Pyratam in mare Australe meminimus penetrasse: altero per *Nombre de Dios*; licet enim iter sit arduum & impeditum, riguum atque cænosum, novem tamen mensibus utuntur illo incolæ, per aquas cæ-

20 numq; eluctantes, aut per editas & inaccessas *Capira* montis rupes enitentes, ita ut tum facile hostis hîc à paucis militibus possit sustineri: verum æstate hæc itinera sicca, adituque facilia esse testantur. Tertio denique per fluvium *Chagre*, quod Oceano miscetur, octodecim ab oppido *Nombre de Dios* leucis versus Favonium: Hic aditus Panamenses maxime sollicitos habet; nam adverso flumine hoc ascendi potest ad *Ventam de Cruzes*, atq; inde quinque leucarum itinere terrestri perveniri ad hanc urbem. Navigatur hoc flumen cymbis, quæ trecetorum & plurium quintalium (pondus est Hispanicum centum & viginti libras nostrates æquans) onus ferre possunt, & merces Europæas subvehunt ad *Ventam de Cruzes*, unde trium leucarum itinere ducuntur *Limaretum*; quæ via planissima est, si incolis credimus: Unde proclive foret hostibus

30 per hanc viam sibi aditum ad hanc urbem & mare Australe aperire: quin etiam celoces ad hunc usum paratas secum portare, & mari invehere, atque ita terra mariq; nos aggredi, uti satis constat *Franc. Dracum* quondam in animo habuisse facere. Quumque incolæ hujus civitatis fere mercatores sint, præclio decernere pertimescunt, res suas in tutum subducere contenti: Quare si Majestati Tuæ placuerit ædes supra dictas munire, non modo refugium civibus, si quis subitus ab hostibus ingruat metus, sed & gazæ tuæ tutum poterunt præbere receptaculum. Nam pyratæ & rebelles tui, qui has oras infestant, id unum semper in votis habuerunt ut hoc loco potirentur, atq; ita una opera & commercia inter Hispaniam & Peruviam impedirent, & Majestatis Tuæ gazam deprædarentur. Quare hunc locum probe custodiri summa cautio est; nam hisce

40 locis bene munitis, non est quod Majestas Tua thesauris suis, aut mercatores suis commerciis amplius quicquam metuant: Et si forte quidam in vicinis provinciis ab obsequio Majestatis Tuæ recedere & hostibus se conjungere tentaverint (quod Deus avertat) non est quod vereris quandiu hæc urbs & *Porto Belo* valido tenebuntur præsidio. Nam milites ad *Portum Belum* expositi (qui tantum octodecim leucas hinc abest) facile huc conduci possunt, & quum ad hanc urbem plerumque pertineant x aut xii celoces, iisdem nullo pene negotio ad omnes partes traduci. Nullus Peruvix portus (Limanum solum excipio) tot habet naves, quot Panamensis. Verum si hæc urbs non fuerit probe munita, fieri posset ut pyratæ per Fretum Magallanicū in mare Australe penetrantes, eo tēpore quo gaza huc deducitur (quæ interdum superat quinq; aut sex

50 milliones) hic appellerent, eamq; diriperent cum exiguo suorum discrimine: cōmunita autem urbe, facile omnis gaza in tutum potest subduci. Si itaq; Majestati Tuæ videatur consultum, ab ea parte qua civitas hæc terram respicit, arx lateritia posset excitari à fundamentis, loco idoneo & ad id parato, cum suis propugnaculis & fossa: nam à parte maris nihil periculi est; quippe æstu bis quotidie accedente & recedente, neque tutus navibus accessus quum æstus implevit, neq; quum rupes retrocedēte fluctu sese aperiunt, vestigia in lubrico possunt figi: atq; hæc ora ab illa parte de qua modo diximus pertinet ad pontē usq; quem vocant *Paita*.

Perico. Duabus autem ab urbe leucis versus occidentē alius occurrit portus, quem nominant *Perico*, à tribus contiguis pene insulis, quæ semicirculari forma Continenti obiacent, adversus incerta ventorū egregiè munitus, intus patens semileucam: Continens autem editior, insulæ depressiores: aquatio hic commoda; nec portus adhuc ullius navis exitio infamis: nam pleno mari altus est orgyas septem; relabente æstu tres quatuorve: & anchoræ valide tenent, & naves ubi opus est levi opera statuuntur in sicco, ut refici possint. Hunc portum subintrant naves è Peruvia redeuntés auro atque argento onustæ; & quum nullo opere sit munitus, facillime illum pyratae possent ingredi & omnes naves spoliare: nam celoces omnes quæ Mare Meridionale navigant, ita ut plurimum sunt inermes, ut vectores vix gladium habeant quo se tueantur: & nullum est in vicinia præsidium quod hostes valeat impedire. Abest autem hic portus à *Venta de Cruzes* leucas quinque. Itaque hic arcem excitari operæ precium erit, in media harum insularum, & machinas aliquot majores disponi; idque exiguo sumtu, quia ipsa insula necessaria ad hanc molem subministrabit: atque ita non modo urbi sed & portui optime foret prospectum.

Caracol. Est præter hos, adhuc alius ad Mare Australe aditus, per fluvium quem vocant de *Francisca* juxta *Cabecam de Cattiva*, secus oram maris Septentrionalis: nam hoc flumen ingressis breve est iter ad flumen *Caracol*, quod quinque ab hoc oppido leucis descendit in Oceanum Meridionalem: Simarones aliquando Gallum quendam per hanc viam in hoc mare traduxerant. Hæc ille. Quid autem horum, quæ hic necessaria autumat, hætenus perfectum fuerit, mihi non satis constat.

C A P. IV.

Oppidum Nombre de Dios: & locorum adjacentium situs & qualitates.

ALTERUM hujus Præfecturæ oppidum est *Nombre de Dios*, sed quid dixi est, imo fuit, quippe jam derelictum, incolis illius ad *Portum Belum* traductis: nec opus esset illius mentionem hic facere, nisi interesset loci situm & portus opportunitatem, locorumque adjacentium qualitates cognoscere. Hispani scriptores ad unum omnes graviter conqueruntur de loci hujus insalubritate; & *Herrera* testatur in sua Historia, pene innumeros Hispanos hinc variis morbis interiisse. Oppidum enim cingebatur paludibus & uliginoso solo, è quo pestilentissimi & valetudini hominum infestissimi vapores exhalant. Sed operæ precium est *Joan Baptistam Antonelli* audire.

Nombre de Dios (inquit) conditum est ad arenosum sinum haud longe ab Oceano Septentrionali, triginta circiter constans familiis; domicilia lignea: incolarum autem plerique sunt advenæ, nec fixa hic habent domicilia; ager vicinus aut densis sylvis est opacus, aut jugibus paludibus suffusus, & profunda uligine pene inviis, ob aquarum abundantiam, quæ ab umbrosis montibus descendunt: portus neque commodus, neque aquationi opportunus, expositus est enim aquilonibus, qui jugiter hic perflant; nec satis altus, ita ut majora navigia maximam partem mercium exponere cogantur antequam illum subeant. Si vero ventus ab Arcto aut Coro vehementius perfler, coguntur onerariæ interdum sex anchoras jacere, neque audent funes laxare, ob scopulos & brevina quæ utrinque imminet, fervet enim tum mare & ingentes fluctus agit ad littora, ita ut naves valide concutiantur & cum ingenti discrimine nunc funes rumpantur, nunc gubernaculum excutiat, aliaque incommoda navigiis accidant. Oppidum quidem affabre conditum est & opportune situm ad orientale portus latus supra petram, ubi nullo pene negotio Arx ad defensionem portus posset ædificari; veruntamen, quum portus tam incommodus sit, non possum author esse Majestati Tuæ ut alios sumtus hic faciat, quàm vallum circumducere, quo incolæ se suaque adversus trium quatuorve navium classem possint tueri. Panama abest hinc octodecim leucas, impeditissimo itinere: nihilo tamen secus omnis auri atque argenti gaza, tam Majestatis Tuæ quàm privatorum hac deportatur; Europæ autem merces, primum minoribus navigiis ad *Chagre* fluminis ostium devehuntur, deinde adverso flumine subducuntur ad *Ventam de Cruzes* denique

denique ab hoc hospitio quinque leucarum itinere mulis bajulantur ad oppidum Panamense. Situm est hoc oppidum novem gradibus & viginti scrupul. ab Æquatore versus Arctum. Si Majestas Tua consultum putat hoc oppidum demoliri & oppidanos traducere ad *Portum Belum*, aliud iter moliendum erit per montana *Capira*, cætera enim difficillima sunt & facile possent obturari: portusque hujus fauces exigua impesa obstrui, onerariis aliquot quæ præ vetustate dehiscunt, hinc depressis & saxis in altum projectis: Verum magna hinc inopia est saxorum, ita ut naves quum iis opus habent, illa ex vicina insula, quam vocant *de los Bastimentos*, cogantur petere. Hactenus ille scribens ad Regem Hispaniarum anno c1o 1o LXXXVII. Angli autem, qui anno c1o 1c xcv, duce fortissimo Equite *Francisco Draco*, oppidum hoc diripuerunt atque everterunt, longe aliter loquuntur de hoc oppido illiusque portu: testanturque oppidum fuisse amplum, latis plateis, ædificiis ligneis sed præaltis; templumque habuisse satis elegans licet itidem ligneum: Situm esse in humido solo & sub cælo crebris nimbis obnoxio, ideoque valetudine incolarum tam infami, quam ullum sit in toto Orbe. Ad ortum ab oppido descendere in sinistram Sinus latus, amniculum quendam, cujus aquæ limpidissimæ sint & potari pulcherrimæ: ad cujus ripas aliquot villæ & rustica prædia erant condita: stationem ante oppidum satis commodam, licet ingressuris dextra levaque series rupium objectentur, levi tamen discrimine, quum facile vitari possint, utpote quæ periculi ultro admoneant, & tam intra quam extra rupes, anchoras liceat figere. Cur tam diversa Angli atque Antonellus de hoc loco tradiderint, non aliam causam possum comminisci quam quod huic ita expediverit, ut Regem facilius permoveret ad oppidum demolendum & aliò transferendum, quemadmodum postea factum est, uti statim dicitur.

C A P. V.

Portus Beli descriptio secundum Joannem Baptistam Antonellum.

Porto Belo (inquit) distat à *Nombre de Dios* leucas quinque versus occidentem, commodissimus portus & quamplurimum navium capax, fundo anchoris tenendis peridoneo, nam mare altum est sub ipso pene littore orgyas quinque aut sex, in medio ipsius portus duodecim, fundo aut molli aut arenoso, nulla hinc brevia aut scopuli: Duodecim qua rivi qua amniculi conjunctim in illum descendunt, ita ut aquatio quovis tempore hic facillima sit. Abundat præterea adjacens ager materie cædua, perutili ad naves fabricandas; Uti & saxis ad navium sentinam explendam: nullum in portu adeundo discrimen, præterquam quum ventus ab occidentali plaga perflat, quod hic valde rarum. Nam venti qui hinc crebrius spirant, sunt Arctoi, orientalibus magis noxii & nonnumquam navigantibus permolesti. Intra portum jacet stagnum, quingentas decempedas in longitudinem, totidemque in latitudinem patens, juxta fauces trecentas pene decempedas latum & supra quatuor orgyas altum, interius autem sex, fundo molli & cænofo, ita ut naves nullum detrimentum accipiant licet impingant aliquando, vadisque hæreant, littus ipsum vadorum & scopulorum expers, fidumque navigantibus, ita ut nullo discrimine ubicunque lubet anchoras jacere proclive sit. Portum cingit nemus & palus quæ facili negotio objecto aggere poterit siccari & armentis pascua præbere: id præcipuum oppidorum emolumentum; pascuorum autem juxta *Nombre de Dios* summa est inopia, itaque ibidem nulla armenta pasci possunt, & caro omnis inde ab oppido Panamensi petenda: Planicies præterea jacet ad australe portus latus, oppido superstruendo valde idonea, ad radices montium, qui modico jugo eriguntur, & ubi tres amniculi pulcherrimarum aquarum devolvuntur: & agri Mayzio aliisque frugibus ferendis peridonei sunt atque uberes. Hinc quoque permagni lapides reperiuntur, cœmento conficiendo, ut putant, apti (nam nondum cepimus experimentum) denique ne rædiosi simus, omnia condendo oppido necessaria hic abunde suppetunt. Solum cui oppidum superstrueretur saxosum est, aër autem imprimis temperatus & salubris. Ne autem aqua pluvia, quam nimborum montes (qui imminet,) hibernis mensibus profundunt, noccat oppido, stagnum ad radices montium effodiendum

erit quo torrentes recipiantur atque inde per emissarium in Oceanum deriventur. Utilissimum autem fuerit oppidanos è *Nombre de Dios* huc traducere: quod ipsis neque grave neque sumtuosum est futurum, quia in oppido illo omnes ædes è materie substructæ sunt, quam huc transportare haudquaquam difficile erit, uti neque tegulas tectorum. Si Majestati Tuæ hoc consilium probetur, primum semita aperienda erit, deinde templum aliaque publica ædificia, & præsertim Teloneum oppidi *Nombre de Dios* destruenda & hic rursus substruenda: denique Classibus quæ quotannis ex Hispania solvunt imperandum ut hunc portum adeant: ita enim futurum est ut & mercatores huc apothecas suas transferant, & magna hominum frequentia ad novum confluat oppidum.

Ad portus autem atque oppidi tutelam necessarium erit, in montis, qui ab Arcto portui imminet, vertice, exiguum & quadratum castellum moliri, ubi quatuor quinqueve tormenta bellica statuatur, & sex præsidarii continuo excubent; nec majori molimine hîc opus est, nam universus portus cingitur à sylvis atque crebris scopulis. E regione vero aliud castellum ad modum turris substruetur, atque in eo collocabuntur octo machinæ bellicæ, & viginti milites præsidarii, id enim præcipuum momentum adferet ad oppidum protegendum, utpote vicinius & pene connexum. Ad Arctum porro adjacet æstuarium octo orgyas altum, commodissimam stationem præbens, ita ut hoc castrum & oppidum defendere & hostibus insigne detrimentum possit adferre, atque adeo omnem oram tutari, quæ hic nonnihil pro-
minet & vergit ad Insulam Bonaventuræ. Licet autem prius castellum aut concidere aut ab hostibus intercipi contingeret, nihilo tamen minus hoc alterum ad oppidi defensionem sufficeret; modo tantum viginti milites in opposito colle collocentur, ita enim vel magnum hostium numerum haud difficulter poterunt arcere. Distat hic portus novem gradus & viginti scrupul. ab Æquatore versus Arctum.

Iter quod ab hoc loco ad Panamam ducendum erit, haudquaquam difficile est futurum, quemadmodum à Simaronibus accepi: Nam licet hybernis mensibus ut plurimum aquis oppleatur, tamen æstivis est siccum: quibus autem locis profundiore uligine invium manet, lignis poterit sterni & saxis, quorum magna hîc copia: sumtus vero ad hanc operam haud difficulter suffici possent è Majestatis Tuæ portoriis in oppido Panamensi, quæ singulis annis duodecim aut quatuordecim reddunt ducatorum millia. Atque hæc ille.

C A P. VI.

Oppidum S. Philippi ad Portum Belum; atque municipium Nata.

PHILIPPUS II Hispaniarum Rex, consilio *Ioan. Baptista Antonelli*, quod supra inseruimus intellecto, & maturè cum Præside & Senatoribus supremi Consilii Indici in Hispaniis ponderato, tandem sibi persuaderi passus est ut *Nombre de Dios* penitus derelicto, aliud sui nominis oppidum ad *Portum Belum* conderetur. Antonellus itaque decreto Regis accepto, pomeria urbis designavit, & arcem unam communivit; & jam locum alteri ceperat è regione portus, quum *Franciscus Dracus* cum classe sua, post oppidum *Nombre de Dios* captum atque direptum, hunc portum adiret & haud longe ab illo fato fungeretur. Qui res ab ipso postrema hac expeditione gestas in commentarios retulit, testatur hunc portum tam majoribus quàm minoribus navigiis opportunissimum esse, atque adeo omnes hujus Continentis portus & stationes plurimum anteire: Vix octo aut decem ædes ibidem tum erant constructæ, præter majorem unam quæ Præsecto struebatur, & arcis munitissimæ fundamenta jam moliri cæpta è transversis trabibus, saxisque & tereno vallo: opus in speciem magnificum & si perficeretur validum adversus hostiles incurfus munimentum futurum: hæc prima nascenti urbi calamitas ab Anglis obtigit, opera pene disjecta. Nihilo tamen segnius post Anglorum discessum, oppidum & castella perfecta; profuitque illi *Nombre de Dios* excidium, incolis illius haud invito commigrantibus: quo factum est ut oppidum *S. Philippi* statim & ædium multitudine & civium frequentia cresceret.

Anno autem 1510 ci oppidum hoc denuo ab Anglis interceptum fuit in hunc modum. *Wilhelmus Parkerus* cum duabus onerariis & una celoce, quibus ducenti qua milites qua nautæ vehebantur, ex Anglia profectus, sub *Insula de los Bastimentos* aliquandiu in anchoris substitit, & postquam centum quinquaginta milites duabus liburnicis & totidem cymbis imposuisset, noctu subluni portum est invecus, quumq; ad majus castellum, cui *S. Philippi* nomen, venisset & ab excubitoribus interrogaretur unde veniret, respondit à *Cartagena*, deinde anchoris jactis diem operiri iussus, paruit; sed paulo post cum duabus cymbis, excubitoribus oppositi castelli, cui nomen *S. Iago*, nequicquam inclamantibus, recta contendit ad oppidum & tantum

10 triginta militibus delectis comitatus, suburbanum quod vocant *Trianam*, ex improvise cepit atque incendit; inde festinanter ad oppidum movens & recta ad Regis *Gazophylacium* contendens, in aliquot milites & duo ænea tormenta impegit, quibus fortiter repulsis & tormentorum compos factus, suos qui commodum cum liburnicis appulerant suscepit: Præfectus oppidi *Petrus Melendes* interea, sexaginta suorum coactis, quum Anglos ponte, qui ipsis necessario transeundus erat, omni opera arcereniteretur, duobus vulneribus acceptis in vicinam domum se recipere compellitur, & mox post anceps certamen capitur: dein Angli, Regii *Gazophylacii* compotes facti, tantum novem aut decem ducatorum millia in illo invenerunt; nam paulo ante centum & viginti millia ducatorum, cum duabus liburnicis *Cartagenam*

20 fuerunt missa. Oppido autem interdium spoliato, noctu rursus ad naves suas se receperunt, nullo alio damno oppido illato, neque ullum insigne damnum in regressu ab arcibus passi. Testantur illi, duo jam tum templa in oppido fuisse constructa, sex septemve plateas ædibus utrimque substructas, & plures *Mechanicorum* & institutorum officinas. Castellum *S. Philippi* ad orientale portus latus situm est, in quo triginta quinque majora tormenta erant & quinquaginta præfidiarii, è regione autem illius Castellum *S. Iacobi*; duo insuper minora juxta oppidum. In oppido denique atque castellis haud supra ducentos quinquaginta erant præfidiarii milites & unum oppidanorum vexillum. Atque ea tum oppidi atque arcium facies fuit. Postilla adhuc majus & munitius castellum conditum fuit, inter arcem *S. Iacobi* & oppidum,

30 ad occidentale sinus latus, quod quadraginta tormentis majoribus instructum volunt, quæ triplici ordine digesta. Sinui denique, qui patentissimus, in alto obiacent duæ parvæ insulæ, una, quæ minima, haud longè ab angulo occidentali & arce *S. Iacobi*, altera juxta angulum occidentalem & è regione *S. Philippi*. Merces omnes ab hoc oppido duabus viis transportantur ad oppidum *Panamam*, una terrestri, quæ longe expeditior & facilior quam à *Nombre de Dios*: altera maritima, primum ad *Chagres* fluminis ostium, quod hinc abest leucas tredecim, deinde adverso flumine, eo quem supra descripsimus modo; exit & alter amniculus in mare duabus ab arce *S. Iacobi* leucis versus occidentem, ad cuius latus orientale exiguum munimentum struxerunt; uti & ad ripam orientalem *Chagres* juxta ostium.

40 Tertium hujus Præfecturæ oppidum appellatur *S. Iago de Nata* & simpliciter *Nata*; Nata. situm est autem ad mare Meridionale, triginta à *Panama* leucis versus occidentem. Ager illius fertilis atque planus, peramœnus; clauditur ad septentriones *Vrraca* sive *Veragua* montibus.

Ab hoc oppido versus Euro austrum jacet provincia *Paris*, cujus regulum *Cutacutiram* Paris. Cap. 13 multa hostilia quondam in Hispanos fuisse ausum, supra monuimus.

C A P. VII.

Flumina & littora hujus Præfecturæ Panamensis, & præsertim fluvius Chagre.

50 **P**RINCIPALIS hujus Præfecturæ fluvius ad mare Septentrionale, barbaris quidem *Chagre*, Hispanis autem dicitur *Rio de Lagartos*, id est, Crocodilorum Chagre. fluvius: qui novem gradibus & viginti scrupulis ab Æquatore versus Arctum descendit in mare, octodecim quidem ab oppido *Nombre de Dios* leucis, tredecim vero ab oppido *Porto Belo*. Ab ostio hujus fluminis ad *Ventam de Cruzes* octodecim

numerantur leucæ, ad quem locum omnes merces Europææ subvehuntur, & mulis deinde atque jumentis impositæ, quinque leucarum itinere ad Panamam. Flumen hoc valde augetur atque intumescit hibernis mensibus. Cymbæ quibus hic utuntur, pleræque sunt, ut loquuntur nautæ, sedecim Doliorum, & trecenta circiter quintalia (ut Hispani usurpant) vehere aptæ. Æstivis vero mensibus alveus illius exilior est, ita ut illis mensibus subvectio multo difficilior sit, multisque locis onera sua cogantur exponere & non nisi magno molimine & multorum hominum opera funibus subducantur. Quare *Ioan. Baptista Antonellus*, cujus jam aliquoties meminimus, Regi Hispaniarum author fuit, ut castellum juxta fluminis ostium communiri juberet, & minores cymbas fabricari, quibus merces æstate subveherentur, majoribus in hyemem 10 sepositis: & semitam ad alteram fluminis ripam duci, qua expeditius cymbæ funibus subduci possent: neque difficile factu autumat, ripis fere planis & æquali solo; tantummodo arbores quæ utrimque incumbunt & nonnumquam transversim incidentes navigationem remorantur & impediunt, cædantur. Ostium fluminis, ad lapidis jactum, amplum, satisque altum, atque adversus *brisas* (ita vocant ventos orientales, qui hic fere jugiter perflant) nonnihil munitum. Flumen denique piscosum, & juxta ripas, ob sylvarum densitatem, multarum ferarum opportuna habetur venatio.

Chepo.

Ad mare Meridionale habet hæc Præfectura fluvium *Chepo*, juxta cujus fontes superiori seculo multum auri erutum volunt. Ab oppido autem Panama versus or- 20 tum exit in Australem Oceanum fluvius *de las Balsas*, uti vocatur ab Hispanis, ad cujus ripas materies fabricandis navibus peridonea reperitur; nam quum *Vascus Nonnius de Balboa* detecto tum primum mari Australi, vicinas regiones lustrare in animum induxisset & cymbas aliquot *Aclæ* præparasset, magnoque labore ad hunc fluvium terrestri itinere deduxisset (nam inter *Aclam* & mare Australe tantum duas & viginti leucas interesse scribit *Herrera*) materie omni subito à carie corrupta, (quippe locis mari nimium vicinis aut intempestive cæsa) voti pene irritus, aliam lignorum copiam hic cædere aggressus, feliciter quod cœperat perfecit & cum aliquot cymbis secundo flumine penetravit in mare Australe. Fluvius autem hic certis anni tempestatibus in tantam excrescit altitudinem, ut ripis superatis, vicinos 30 agros longe lateque inundet; id ejusdem *Balboa* discrimine observatum, cui tam inopinato hæc inundatio supervenit ut pene opprimeretur, nam cum suis in arbores eniti coactus vix evasit exitium: utili in futurum documento, quibus forte simile quid in hoc fluvio moliri propositum fuerit. Sunt & alii hujus Præfecturæ fluvii ad utrumque mare, de quibus nihil illustre accepimus, itaque mox in ora maritima describenda eorumdem opportune suis locis recordabimur.

C A P. VIII.

Flumen Darien & Provincia ejusdem nominis.

P*Anamensem* atque *Cartaginensem* præfecturas dividit Fretum *Vraba*, in hujus in- 40 timum gremium, ad latus fretum ingredientibus dextrum sive Occidentale, descendit *Darien*, limpidissimum flumen & potari pulcherrimum: à quo Provincia *Dariena* nomen accepit. Hæc & cœli temperie & soli fecunditate præsertim, à multis commendatur; melones enim & similes fructus, intra vigesimum diem ex quo satæ fuerint plantæ, & germinare & fructus suos ad perfectam maturitatem perducere: vites quoque atque fructiferas arbores celerrime & exquisite fructus ferre atque maturare non minus quam in Hispaniola atque aliis insulis. Inter fructi- 50 feras arbores celebrantur à *Gomara*: *Mameya* formosa arbor, lætè virens, ramosa, frondibus magis longis quam latis, materie porosa, fructu grandi & rotundo, sapore mali Persici, carne autem Cotonei; tres quatuorve nucleos habens conjunctos valde amaros. *Guanaho* alta & speciosa arbor, fructu grandi instar capituli humani, cortice tenui & squamis quibusdam planis & levibus tecto, carne intus candida, tenera & suavi, quæque instar cremoris lactis in ore dissolvatur, sed pluribus nucleis permixta, qui dentes & gingivas offendunt: refrigerat, ideoque æstate fervente jucundissimè sumitur. *Hovo* (aliis *Horio*) grandis arbor, viridis, cujus umbram salubrem esse

Mameia.

Guanabo.

Hovo.

esse volunt, quare tam Hispani quam indigenæ sub illa somnum solent capere: è germinibus illius aqua extrahitur admodum odorata: è cortice autem balnea parant ad poros cutis aperiendos & pedes abluendos atque fovendos (lassitudinem enim auferre dicitur;) è radice si vulneretur copiosus emanat liquor, potari optimus: Fructus illius fuscus est, exiguus & pauxilla carne circa nucleum plane osseum, salubris & facilis concoctu, sed gingivis ob nuclei scabritiem inimicus. *Guayava* denique arbor modicæ magnitudinis (inquit *Monardes*) ramis sparsis, folio laurino, sed crassiore & latiore (inquit *Gomara*) flore candido, aureæ mali floribus simili, aliquanto tamen majori & odorato; fructus malis nostris est similis, initio viridis & post maturitatem aureus, pulpa interiore alba, interdum etiam rosea. Divisus quatuor concavitates sive vascula habere conspicitur, in quibus semina reconduntur, mespilorum seminibus similia, durissima, colore fusco, omnino ossea, medullæ & saporis expertia: Fructus edi solet prius demto cortice; palato gratus, salubris & concoctu facilis: frigidus esse videtur, propterea datur febricitantibus assus: viridis adstringit, sed maturus solvit alvum. De hisce arboribus alibi quoque diximus, sed non inutile putavimus eandem hic meminisse & *Gomaram* de illis audire.

Feræ hujus provinciæ sunt Leones, sed Africanis & minores & minus feroces: Leones pardi Africanis plane similes, hominibus tamen minus infesti quam Tigres; Cati sylvestres grandes & velocissimi: cervi Europæis similes, sed minores neque tam veloces: Vulpeculæ sed minores & diversi coloris: damæ modicis mulis magnitudine pares sine cornibus; cuniculi, lepores: Simii & Cercopithecii tam multi & tam varii ut pene superet fidem: aliaq; animantia & feræ: Unum denique animal commemorat *Petrus Martyr* ob peregrinam formam, est enim magnitudine Tauri, proboscide & auribus Elephanti, sed neque tam grandibus neq; tam patulis, pedibus & ungulis equi.

Avium elegantissimarum ingens hîc copia, sed vix ullæ à cæteris Americanis diversæ, præterquam quod ad ripas magni fluminis de quo statim dicemus, pavones quidam reperiantur, mira colorum varietate & ab Europæis non nihil diversi. Infestantur autem incolæ à quibusdam vesperilionibus, quorum morsus admodum sunt venenati, plurimumq; sanguinis effluit è vulneribus, ita ut difficulter sisti possit, nisi aut aqua marina abluantur, aut calente cinere foveantur, quæ remedia tandem huic malo sunt inventa: nec desunt hîc angues & serpentes, aliaque noxia & venenosa animantia.

Porro *Petrus Martyr* in decadibus suis Oceanicis scribit; Sinum *Vraba* latum esse millia passuum quatuor & viginti, quòque magis se recipit intra continentem, eò magis angustari; in illum autem diversa flumina descendere: Eorum autem unum, quod vocant *Darien*, parvo lentoque alveo fluere, ita ut tantum uniligneis barbarorum lintribus ferendis sit idoneum. In eundem sinum exit & alterum flumen, quod Hispani ab amplitudine appellarunt *Rio grande*, æstuarium enim illius duas leucas patere scribunt, plurimosque alere crocodilos; crebro etiam superatis ripis omnibus in vicinos agros restagnare, multasque paludes & uliginosa stagna post se relinquere.

Tertium flumen quod in hunc sinum se exonerat, appellatur à Martyre *Dabayba*, & *S. Joannis*; id ab oriente ex altissimis *Dabayba* montibus devolutum, egreditur in *Urabæ* sinum per septem ostia, uti Nilus in *Ægypto*, quæ tria milliaria occupant quorum præcipuum nonnullibi quadraginta aut quinquaginta orgyas est altum. Distat à flumine *Darienis* versus ortum leuc. novem. Hispani præter jam dicta & aliorum hic meminerunt, quorum unum quidem à retibus ibidem inventis *Rio de las Redes* vocant; alterum autem *de la Trepadera*, quem *Andreas de Garabito* anno c1010 XIII ascēdit ad montana usq; ubi & alium amnem offendit, qui diverso cursu ad mare Australe properabat. His accedit amnis quem Hispani dixerunt *de las Annades*, ubi quondam municipium condere cæperant, septem leucis à *Dariene*, in regione peramœna & fertili, ad fines provinciæ *Ceracana* cui tum *Regulus* præerat *Abraïben*: cujus subditi tuguria sua in fastigiis arborum instruxerant. Meminit denique *Herrera* fluvii *Corobari* haud longe à *Dariene*, qui permeat agros fertiles, & cælo perquam salubri, ita ut *Darienis* incolæ ægros suos huc traducerent ad sanitatem recuperandam.

Oppida quæ Hispani quondam habuerunt in Provincia Dariena.

SUPERIORE capite Provinciam *Darienam* & flumina quæ descendunt in *Urabæ* Fretum utcunque descripsimus: licet autem hodie Provincia illa pene deserta nullisque Hispanorum oppidis culta sit, tamen non abs re fuerit, paucis hic commemorare, quæ loca olim ab Hispanis hîc culta, quæque oppida variis temporibus in hac provincia condita rursusque derelicta fuerint.

In Præfatione ad hunc librum præmonuimus, hanc continentis partem quæ hodieque vulgari nomine ab Hispanis appellatur *Terra Ferme*, olim in duas veluti provincias fuisse divisam, Castellam auream & Novam Andaluziam; quarum illa occidentalem partem earum provinciarum quæ *Urabæ* Freto adjacent, atq; adeo *Darienam* complectebatur, hæc vero earumdem partem orientalem. Porro *Alfonſus Oieda* quum animum adiecisset ad novam Andaluziam subjugandam, tum vix leviter cognitam, illius præfecturam speciali impetraverat diplomate, (sub certis conditionibus) ab Hispaniarum Rege anno c15 15 VIII. Itaque navibus aliquot, milite & omni genere comæatus instructis ex Hispaniola solvens, attingit Continentem illa parte ubi nunc *Cartagena* condita cernitur; & exscensione facta, aquandi & lignandi causa; insignem cladem passus est à bellicosis & præferocibus barbaris, qui ibidem incolabant, septuaginta suorum desideratis; quam tamen *Niqueſa* cum suis commodum superveniens, longe pluribus barbarorum cæsis, egregie est ultus. Verumtamen hic nequaquam sibi consistendum ratus, cursum flexit ad *Urabæ* fretum, flumen *Darienis* investigans, (de cujus opulentia incertus rumor jam percrebuerat;) in quo quærendo quum aliquandiu frustra operam sumisset, classem vortit ad orientale Freti *Urabæ* latus, & exscensione facta, condidit ibidem municipium *S. Sebastiani*, in agro perfructuoso & omnibus rebus ad vitam necessariis affluente, ut *Herrera* testatur. Indigenis autem advenarum cito pertæsis, quum Hispani annonæ penuria laborare cæpissent, & barbarorum insidiis atque armis premerentur, municipium vix inchoatum, rursus deseruit *Oieda*, suosque omnium rerum indigos destituit: quare & illi qui relictæ fuerant, conscensis liburnicis, quæ supererant, in diversa discesserunt: Sed jam longius proVectis supervenit *Encisus* cum annona & supplemento militum, eosque pene invitos secum reduxit, applicuitque ad freti *Urabensis* latus occidentale.

Hic jam fluminis *Darienis*, quod *Oieda* frustra quæſiverat, forte fortuna compositus, ad ripam illius molitus est oppidulum, quod *S. Mariæ Antiquæ* nomini dedicavit anno à Christo nato c15 15 X. Id paucis annis colonorum numero & opibus ita crevit ut anno c15 15 XIV Episcopatu insigniretur. Verumtamen quum *Vasſus Nonnius Balboa* non minori industria quam labore aditum ad mare Australe, (de quo prius obscura fama barbarorum indicio ad Hispanos pervenerat) aperuisset; & spes opulentæ, quam tot tantæque provinciæ ad illum Oceanum sitæ haud frustra promittebant, cujusque non levia jam indicia perceperant, indies cresceret; oppidum hoc, ab *Petreio Davila*, quem Rex Hispaniarum huic provinciæ præfecerat, fuit desertum, & incolæ ad *Panamense* oppidum traducti anno c15 15 XIX: causam facti sui prætexit insalubritatem aëris, quæ plures Hispanos in urbe hac brevi tempore abstulerat. Etenim, ut *Petrus Martyr* testatur, oppidulum hoc constructum erat ad fluminis ripam, in humili planicie & altissimis montibus undique cincto, quo fiebat ut aër hîc & supra modum humidus & fervidus esset: quibus accedebant crebræ paludes & uliginosa stagna, gravem & tetrum odorem exhalantia.

Addit *Gomara* tam hic quam in reliquis hujus continentis provinciis, Hispanis vulgo accidere, ut colorem fuscum & subcroceum, ad modum eorum qui ictere laborant, contrahant: fieri (inquit) potest ut ingens auri appetitus, quem pectore gestant conclusum, sese hoc indicio prodat & cutem ipsis hoc aureo colore inficiat: suorum avaritiam sugillans & facetè ridens.

Sed longe maximum incommodum pariebantur oppidani, à subvectionum difficultate pariter atque caritate, quia oppidum longissime aberat ab Oceano. Has ergo

ergo ob causas oppidum minus commodum fuit iudicatum, licet provincia ipsa haud dubio amœna esset & valetudini incolarum non inimica.

Aliud præterea municipium à militibus *Avila* conditum fuerat in provincia *Pocorosa* ad ripam fluvii *S. Crucis*, uti appellabant Hispani; quod mox à barbaris ex improviso captum fuit & funditus deletum.

Anno quoque c10 10 xv ab eodem *Avila*, colonia fuit deducta ad portum *Acla*, viginti leucis ab oppido *S. Mariæ* antiquæ versus *Corum*: (ut *Pet. Martyr* annotavit) juxta littus maris; qui portus quidem satis altus, sed aditu difficilior, ob celebrem Oceani fluxum, qui hanc oram radit. Ager hujus oppidi erat montosus, sed factio lubricior multo quam *Dariensis*, & auri venarum haud expers creditus.

Insula quædam hîc objacet *Continenti*, quam vocant *de Pinos*. Urbs tamen, de qua modo, brevis quoque fuit ævi omnisque illius memoria jam interiisset, nisi supplicio *Vasce Nonnii Balboæ* signaretur, quem *Avila* hîc (jure an injuria non satis liquet) bene meritum sane de Regno Hispaniarum, ob *Maris Australis* primam inventionem, capite plectendum curavit.

Postilla Provincia *Dariena* atque adeo totum occidentale *Vrabæ* latus, inde à *Nombre de Dios* ad intimum Sinus hujus gremium, vastum atque incultum mansit, nec ulla hodie hic oppida aut pagi Hispanorum visuntur: de orientali ejusdem Freti latere postea dicemus, quia hodie ad præfecturam *Cartaginensem* pertinet.

20

C A P. X.

Ora maritima, promontoria, sinus, flumina, portus præfecturæ Panamensis.

QUUM Præfectura hæc inter duo maria sita sit, utrimque oram illius describemus. Ad mare Septentrionale ita se habet: A *Nombre de Dios* versus occidentem littus legendo, ad *Portum Belum* leucæ numerantur quinque: è regione hujus in alto mari sitæ sunt insulæ quas vocant *las Miras*, itemque Insula *de los Bastimentos*; quam *Columbus* hæc nomine insignivit, quod cum casu ad illam appelleret, aliquot arva *Mayzio* sata hîc invenisset, atque ita annonæ (id enim vox *Bastimentos* sonat Hispanis) compos esset factus. Portui *Belo* unius leucæ intervallo proximus est portus *Bonaventuræ* à quo ad portum *Gallarum* tres numerantur leucæ; & ab hoc ad portum *Locustarum* totidem; quem sequitur exiguus portus vulgo *el Portete* & denique fluvius *Chagre* de quo jam ante diximus: Hactenus ora hujus Præfecturæ à *Nombre de Dios* ad occidentem pertinet. Ab eodem oppido versus orientem tendendo, fluvius *Sardinilla* ab est leucas duas; *Sardina* autem quatuor; & porro fluvius *Mayzii* & *Colubrorum*: à quo ad amnem *Franciscæ* (cujus *Antonellus* cap. III. supra fecit mentionem in accurata urbis Panamensis lustratione) & ad Freti *Urabensis* exordium, octo designantur leucæ. Ad oræ porro conversionem versus Austrum, eminent montes *S. Blasii*, quibus objacet insula, quam vocant *Captivam*: hanc excipit altera vulgo *Comagre* dicta; ad *Continentem* autem sequitur portus *Acla*, cui è regione Insula *Pinorum* respondet: & denique portus *Nicos* haud longe ab ostio *Dariensis* fluvii, qui præfecturam hanc à *Cartaginensi* dirimit: atque hîc desinit *Vrabæ* fretum, unde & *la Culata*, (quasi dicas gremium Sinus *Urabensis*) Hispanis appellatur. Sinus enim qui proprie *Urabæ* Fretum ab Hispanis dicitur, prout traditum invenio ab *Herrera*, sumit initium octo gradibus ab *Æquatore* versus *Arctum* & irrumpit quatuordecim leucas intra *Continentem*, in ipso quidem aditu sex leucas latus, mox quinque & denique quatuor: quinque autem leuc. ab ostio illius versus Austrum oppidum *S. Mariæ* antiquæ vel *Dariensis*, de quo supra diximus, fuit conditum: Atque hæc de orâ ad mare Septentrionale.

Ora porro præfecturæ Panamensis ad mare Australe, in hunc modum describitur ab Hispanis. Ab oppido *Panama* versus occidentem primo occurrit sinus sive Fretum *Paritæ* sive *Paris*, ad quod *Nata* oppidulum jacet: Dein cornu sive promontorium *Chamæ*, ubi *Regulus Chiapes* rerum potiebatur, quum *Balboa* primum hoc mare lustraret. Ad ortum vero ab eodem oppido primo occurrit fluvius *Coquira* sive

sive *Chepo*, dein fluvius *Ratum* sive *de las balsas*: Atque hinc ora sese flectente versus Austrum, occurrit Fretum *S. Michaëlis*, in cujus intimum sinum fluvius *de Congos* sese exonerat. Fretum autem hoc valde fluctuosum est, multis insulis, crebris vadis, scopulis, brevibus impeditum, ita ut ingentes interdum fluctus tollat, & quidem potissimum mensibus Septemb. Octob. Novemb. & Decemb. valide concitatur, neque tum sine discrimine aditur, ut Hispani aliquoties cum suo damno sunt experti: Latus hujus australe claudit promontorium *de Pinna* & pone illud aditur portus ejusdem nominis: quem quinquaginta leucas ab oppido Panama abesse scribit *Herrera*: Viginti autem per transversum ab Urabæ freto: neque enim major esse dicitur hîc Continentis latitudo. Omnis autem hæc Regio montibus & scopulis aspera est & ¹⁰ longe maxima anni parte continuo perpetitur gravissimos nimbos non tantum in terra sed & in vicino mari, decem atque adeo viginti à Continenti leucis. Solum denique tam densis sylvis passim oblitum est, ut pene invium hominibus judicaretur.

Haud longe hinc amnis in Oceanum devolvitur, quem barbari appellabant *Beru*, à quo Peruviae nomen quaesitum autumant: abest autem *Pinnarum* portus ab Æquatore sex gradibus & quindecim scrupulis, ut prodit *Herrera*.

Ab hoc portu ad alterum quem vocant *Quemado* viginti & quinque numerantur leucæ, quinque gradibus ab Æquatore versus Arctum: à quo denique ad Promontorium quod vocant *de Corientes* paucæ supersunt leucæ. Ignobilis hæc est ora & ²⁰ densissimis nemoribus *Manglarium* ad ipsum littus vestita, perpetuis nimbis & fulguribus obnoxia & multorum Hispanorum exitio infamis; nam *Pizarrus* prima in Peruviam expeditione, multos suorum partim morbis, partim inedia, aliisque incommodis hîc amisit, & animum haud dubio despondisset, nisi divitiarum immodicus appetitus, nihil non agere & perpeti illum perpulisset.

C A P. XI.

Insulae aliquot quæ præfecturæ Panamensi adjacent & præsertim illæ quæ ab unionibus nomen & famam meruerunt. 30

PRÆFECTURA *Panamensis* aliquot Insulas habet objectas in utroque mari, quarum quidem obiter superiori capite meminimus, hîc autem paulo plenius eas sumus descripturi. In mari quidem Septentrionali objacent illi, primum ^{Captiva.} insulæ *Captiva* ut vocant, humiles & æquori pene æquales, arenoso littore, interius densis arborum lucis vestitæ, in ambitu scopulis & vadum brevibus contaminatæ, itaque cavendæ aut cautè admodum adeundæ. Deinde haud procul ab istis obversantur continenti Insulæ *Comagre*, non minus ob humilitatem navigantibus insidiosæ. Ab his versus Eurum haud longo intervallo distat Insula *Pinorum*, alto solo & ambitu pene orbiculari, tam exiguo spacio à Continente discreta, ut eminus ex Alto ⁴⁰ prospicientibus pars illius esse videatur, neque antequam propius accesseris, dignoscatur. Plures aliæ minores hîc sparsæ: de quibus non est operæ præcium verba facere, neque superiorum sane meminisse, nisi iis qui à Cartagena Portum Belum petunt, solemne esset ad aliquam harum cursum instituire, & secundum earum conspectum, itineris sui rationes aut sequi aut mutare.

^{Taboga.} ^{de las} ^{Perlas.} In mari Australi ad hanc præfecturam pertinent: *Taboga* insula, quinque ab oppido *Panama* leucis; & duodecim ab hac Insulæ *Unionum* vulgo *de las Perlas*, quæ à copia Unionum, quæ olim in vicino Oceano fuerunt inventæ nomen meruerunt: sunt autem duæ quidem paulo majores, quarum una *del Rio*, altera *Tararequi* vulgo appellantur, & viginti aut plures aliæ minores, & magis scopuli quam Insulæ: Quot ⁵⁰ gradibus ab Æquatore distent, non satis convenit inter Hispanos scriptores, & *Herrera* prodit inter se dissentanea: *Petrus de Cieca* in Peruviae Chronico, octo gradibus ab Æquatore dirimit versus Arctum: *Gomara* promovet *Tararequi* ad quintum gradum ab Æquatore. In hisce Insulis olim magna fuit ferarum copia, præsertim cervorum, cuniculorum & similium; nec ulla tellus benignius incolis suis *Mayzium* & *Yucam* in cibum & potum sufficiebat: major imprimis Insula omnigenis abundabat fructibus:

fructibus: vicinoque mari multimodam optimorum piscium copiam large subministrante, nihil hinc ad victum necessarium deerat; inter arbores autem quas tellus sponte nutriebat, quædam erant odoriferæ; quæ res primis illis temporibus, nonnullis imposuit, qui aromatiferas insulas haud longe hinc abesse suspicati sunt, quia hæ insulæ tam gratum odorem de se spargebant. Nihil porro has Insulas ita commendavit, quàm unionum quas vicinum mare ferebat, magnitudo atque perfectio; nam quum *Margarita* atque *Cubagua*, plerumque uniones daret, quarum maximæ octo ceratia penderent, quæ & raro rotundæ & sine vitio nascerentur, hinc nonnumquam inventæ quæ xxvii atque adeo xxxi caratia penderent, tam rotundæ, 10 quam ovales aut pyri forma, & quod mirabile, tanta formæ perfectione atque splendoris elegantia ut omnes meritò in admirationem raperent. Porro hæ insulæ olim fuerunt frequentissimæ: Indigenæ quippe natandi atque urinandi admodum periti, quum placidum staret mare, litribus suis ad unionum capturam exhibant, earumque conchas à petris magno labore & discrimine avellebant; arcte enim sibi invicem & firmiter petris solent adhærere: & majores in profundiori mari reperiuntur, & ad minimum decem orgyas alto: nam & ipsi unionibus delectabantur, licet & eximendi è conchis industria & perforandi scientia destituerentur, quo fiebat ut eas plerumque corrumperent & candorem illum nativum atque splendorem quo maxime commendantur, detererent. Hodie autem Indigenæ illi ad unum omnes 20 interierunt, quique hodie has insulas possident, Nigritis aut Nicaraguanis servitiis utuntur, tum ad agros colendos tum ad pecora pascenda; qui nunc unicus illorum est quæstus, postquam Hispanorum aviditas nullas margaritiferas conchas hinc reliquas fecit. *Richardus Hawkins* Anglus unam harum insularum appellat *Pachetam*, Pacheta, exiguo freto à Continente disjunctam, à Panama versus Austrum leucas octo aut decem: quæ rotunda sit atque edita, sed non supra leucam ambitu complexa; sæcundissima tamen, ita ut Domini sui industriæ atque labori benignissimè respondeat, qui magnam fructuum copiam, insigni emolumento, Panamam venum traducit.

C A P. XII.

30 *Expeditio Joannis Oxenhami Angli in mare Meridionale per provinciam Panamensem, imprimis memorabilis.*

ANTE QUAM descriptioni Præfecturæ *Panamensis* finem imponam, nequaquam prætereundam puto memorabilem Angli cujusdam expeditionem, quam *Lupus Vazius* in hunc modum descripsit: *Ioannes Oxenhamus* Anglus (inquit) expeditionis *Francisci Draci* anno cIo Io LXXII & opulentissimæ prædæ quam nactus fuerat, fama excitatus, idem aggredi constituit: Itaque parata circiter centum & viginti doliorum navi, septuaginta navales socios eidem imposuit, & prospera navigatione usus ad Septentrionalem Præfecturæ *Panamensis* plagam applicuit; postquam 40 autem cum Nigritis qui illas partes incolebant, contulisset & omnem auri atque argenti gazam à Panama ad mare Septentrionale à militibus conduci intelligeret, tale quid aggreditur, quale nemo ante ipsum tentare fuerat ausus; nam exscensione cum suis facta, ubi *Dracus* superioribus annis exscenderat, primò navem subduxit & in vado constituit, dein majoribus tormentis in terram expositis & viridi cespite tectis, annonam omnem atque apparatus bellicum è navi exhaustit, vacuumque, qua potuit, arboribus studiose texit: Tum cum omnibus suis duabus campestribus machinis, largo comæatu, aliisque rebus necessariis, intra continentem movit, *Simaronibus* viam commonstrantibus: porro duodecim leucarum itinere absoluto, ad fluvium pervenit, qui in mare australe sese exonerat: atque hic materie opportune cæsa, liburnicam fabricavit, quadraginta quinque pedes longam; & secundo flumine in mare Australe devectus, ab eisdem Nigritis ad unam Insularum *de las Perlas* est deductus; quumque ibidem decem dies in insidiis latuisset, celocem è Peruvia venientem nullo negotio cepit, in qua sexaginta millia aureorum invenit, præter magnam vini & farinæ copiam; & mox alteram quæ è Limano portu solverat, quæ argenti massas ferebat pretio centum mill. pezorum; denique auro omni atque argento in 50 lyburni-

lyburnicam suam accepto, postquam aliquandiu unionibus ab Insulanis extorquendis vacasset, ad flumen quod descenderat remeare institit, & haud longe ab ostio illius, celoces illas, quas ceperat, dimisit, magno certe errore, uti postea patuit. Nigritæ enim qui Insulam incolunt, statim post Anglorum discessum uniligneis suis lintribus Panamam contenderunt, & præfectum, eorum quæ gesta fuerant, fecerunt certiore. Ille autem, absque mora, quatuor liburnicas intra biduum instruxit, eisque centum milites imposuit & idoneum Nigritarum numerum ad remigium faciendum: cum quibus *Ioannes de Ortega* tribunus militum, ad insulas unionum profectus, ut de Anglorum itinere certiora indagaret, dudum frustra fuit, donec in celoces ab Anglis dimissas incidit; à nautis itaque edoctus Anglos cum liburnica sua flumen ingressos, quantocius cursum eodem convertit; ubi autem ad flumen est perventum, non minus hæsitavit, nam quum tribus ostiis in Oceanum descendat, quod potissimum subirent aliquandiu deliberarunt, sed & hic Anglorum imprudentia ambiguitatem omnem ipsis exemit, plumis, quas gallinis detraxerant, minimum fluvii alveum descendentes: hunc itaque ingressi, quarto demum die liburnicam Anglorum in sicco destitutam invenerunt, omnibus rebus jam exhaustam, præterquam annona, & à sex tantummodo custoditam, quorum unus statim ab Hispanis cæsus, reliqui fuga se subduxerunt. Dein *Ortega* militibus octuaginta in terram expositis, ad interiora contendit, non ante quiescere certus, quam prædam tam opulentam recuperasset: vix dimidiam leucam à ripa profectus, tuguriolum ramis arborum contextum invenit, in quo Anglus gazam omnem absconderat, quam tam inopinato successu lætus quantocius ad liburnicas suas reduxit, nihil ultra de Anglis persequendis sollicitus. Veruntamen Anglorum dux, à militibus suis, qui effugerant, de adventu Hispanorum certior factus, quam ocyssime cum omnibus suis & ducentis Nigritis ad Hispanos contendit, atque in eos præferociter fecit impetum: qui vicino nemore tecti atque defensi, Anglos fuderunt, undecim illorum cæsis & quinque captis. Ex hisce captivis demum cognitum, cur Anglus hic tam longam moram fecisset cum tanta præda; male namque ipsi cum suis comitibus convenisse, qui statim prædam dividi & unumquemque suam partem accipere importune flagitaverant & alia conditione gazam ad navem bajulare pertinaciter detrectaverant, ideoque in mediterranea ipsum profectum fuisse ut Nigritas conducirer qui onus subirent. Ab iisdem & propalatum, ubi navem suam abscondisset. Hispani *Panamam* reversi rem omnem prout gesta erat edisserunt, præfectus autem ad Legatum suum in oppido *Nombre de Dios* dat litteras, eumque rerum omnium facit certior, qui cum quatuor navibus ad *Urabæ* fretum provectus, navem & tormenta Anglorum nullo negotio interceptit. Reliqui Angli per nemora & montana diu vagati, quum jam in eo essent ut cymbas aliquot fabricarent, quibus navem aliquam in Oceano Septentrionali caperent, atque ita in patriam reverterentur; à centum quinquaginta militibus, quos *Peruvia* Prorex ad ipsos indagandos miserat, sunt oppressi & captivi *Panamam* deducti, paucisque adolescentulis exceptis, quibus propter ætatem parcitum fuit, omnes supremo supplicio affecti. Hunc exitum habuit facinus audax & imprimis memorabile, partim ducis imprudentia an avaritia, partim navalium sociorum inobedientia & importuna tam alieno loco & tempore discordia.

Oxenhamus.

C A R T A G E N A.

C A P. XIII.

Præfectura Cartaginensis limites, cæli solique qualitates, varia provincie.

PRÆFECTURÆ & provincie *Panamensi* ad orientem proxima est Cartaginensis, quæ nomen à Metropoli sua accepit: Sita autem est ad Oceanum Septentrionalem: paterque in longitudinem quidem inter ortum & occasum à magno flumine *Magdalena* ad fretum *Urabæ* & flumen *Darien* leucas octuaginta, in latitudinem autem pene totidem, inter arctum atque meridiem, ab Oceano nimirum

rum Septentrionali ad extremos limites Novi Regni ut vocant Granatensis; quam non desint qui majorem illi latitudinem tribuant, itinerum rationem sequentes. Solum ut plurimum editum, quodque partim in altos montes & colles assurgat, partim in humiles valles subsidat, multis silvis atque lucis passim opacum: Agri præ nimia pluviarum copia fere humidi aut uliginosi, ita ut semina Europæa maligne tollerent, neque triticum satis feliciter maturent. In montanis hujus præfecturæ multæ & diversæ resinarum gummique species reperiuntur, quarum nonnullæ gratissimum & aromaticum odorem spirant: multi præstantissimi liquores & balsama imprimis singularis tum odoris tum virtutis; quæ aut arbores sponte fundunt aut indigenæ singulari industria extrahunt: piperis quoque oblongi quoddam genus hîc
 10 provenit, longe majori acrimonia præditum quam orientale, & odore longe fragrantiori & sapore meliori quàm vulgare piper Brasiliense sive Capsicum: Altæ cujusdam plantæ fructus est (inquit Monardes) crassitudine quidem funiculi, at dimidii pedis longitudine, multis veluti granulis constans, circa pediculum oblongum continuo & conjuncto ordine dispositis, plantaginis feminis modo; recens viridis est, sole maturescit atque nigrescit: Calidum est tertio gradu. Videantur ea quæ supra diximus in descriptione Novæ Hispaniæ. Solum caret auri venis, præter
 20 quam paucis in locis. Multæ hîc feræ, præsertim tigres, serpentesque & alia noxia atque hominibus juxta & pecoribus infesta animantia. Indigenæ ferocissimi erant & imprimis bello strenui, quare & Hispanis sæpe clades intulerunt, præsertim venenatis illis sagittis, quibus utebantur; sed pene ad internecionem jam dudum ab Hispanis deleti sunt, ita ut paucissimi admodum hodie supersint.

Sub præfectura autem Cartaginensi complures provinciæ comprehenduntur, suis limitibus & nominibus distinctæ; ad occidentem quidem ab oppido Cartaginis, *Vraba*, cujus jam supra obiter meminimus, utpote *Darieni* conterminæ: hæc provincia, ut *Petrus de Cieca* testatur, admodum est fertilis & annona omnibusque ad vitam humanam necessariis abundans, quippe cujus sylvæ abundè ferinam, flumina & vicinum mare piscium optimorum copiam subministrant. Huic vicini sunt *Abibe*
 30 montes, quorum altissima & continua pene juga (*Cordilleram* vulgo vocant Hispani) ad occidentem vergunt; longitudo illorum ignota, latitudo nonnullis locis viginti leucas occupat, aliis etiam plures, quibusdam vero pauciores: calles habet perasperos & equis pene inaccessos: in montium jugis nulli penitus mortales degunt; sed in vallibus, quæ plurimæ & patentissimæ, olim immensa barbarorum multitudo incolebat, qui multo auro erant opulenti, quod è torrentibus & amniculis, qui de montibus ad occidentem se devolvunt, colligebant. Maximam anni partem in hisce montibus pluit, arboreque tam largas guttas in terram subjectam destillant, ut graminis proventum impediunt, & pabulum equis negent: ob eandem causam hîc iter permolestum est, & penitus haud dubio invium esset, nisi hîc arbores quædam passim reperirentur, fagis nostratibus haud absimiles, materie autem molli, spon-
 40 giosa & sicca, quæque facile ignem potest concipere, ita ut iter hac agentes focum nullo negotio instruant. Trans montes hosce versus austrum provincia *Tatabe* jacet, *Tatabe*. olim ditissimis & bellicosissimis barbaris plena, qui ad mare usque australe regionem omnem compleverant. Ad eandem plagam provincia sita est quam vocant *del Guaca*, triginta leucis ab *Antiochia*, de qua postea dicemus.

Porro ut propius ad Oceanum Septentrionalem revertamur, ad occidentem à Civitate *Cartaginis*, in finibus *Vraba*, sita est provincia *Zenu*, cœli folique qualitatibus ab *Vraba* non multum diversa: hæc olim vicinarum gentium veluti cœmiterium fuit, quippe ad quam etiam nationes longè distitæ, suorum cadavera deportare consueverant, ibidemque cum omni sua gaza & monilibus, aliisque rebus pretiosis recondere, quare Hispani primis illis temporibus, multum auri, aliaque magni pretii ex ejusmodi monumentis abduxerunt. Ad ortum denique ab urbe, vallis *Zanba* sita est: & denique provincia *Mopox*, de qua mox agemus.

Metropolis huius praefectura Cartago, vulgo Cartagena Hispanis.

Cartago huius praefecturae metropolis nomen accepit à *Cartagine* nova in Hispania, ob summam similitudinem quae deprehenditur inter utriusque urbis portus; sita est ad Oceanum Septentrionalem decem gradibus ab Aequatore versus Arctum & septuaginta duobus gradibus à Meridiano Toletano versus occidentem, ut ab *Herrera* annotatum; in peninsula, super latam planiciem, quae ad arctum quidem, plano & arenoso littore ad oceanum pertingit, qui hic vadiosior & orâ est leniter declivi; ad austrum vero & versus continentem palude sive cœnoso stagno clauditur, *Canapote* appellant vulgo, quod eodem quo mare fluxu atque refluxu aestuat: ab oppido ad vicinam continentem transitur per callem silicibus stratum & ducentos quinquaginta passus longum, sub quo duo sunt arcus, qui fluctus admittunt in stagnum iterumque regurgitant. Solum oppidi arenosum est, & puteis ad duas orgyas in profundum actis hîc dulces latices hauriuntur. Licet autem ob crassos vapores atque exhalationes quae è vicinis paludibus & stagnis ascendunt, locus insalubrior sit, tamen multo salubrior est quam *Nombre de Dios*, & pro conditione harum regionum Americanarum, quae ad hoc mare jacent, aliquo modo salubris potest judicari. Oppidum affabre structum est, habetque primum plateas quinque, quae à portu sive occidentali plaga continuo ductu, ad oppositum & ipsum pene oceani littus pertingunt, singulae pene sexcentos passus longae & elegantissimis aedificiis utrimque, cum suis hortis atque areis instructae; dein & aliam plateam, quae totum oppidum secundum latitudinem & dictas plateas per transversum dividit, incipiens ab ipso Oceano, & ad sinum illum sive stagnum pertingens, duplo pene longior quam praecedentes. In oppido haec sunt publica aedificia; primum Templum Cathedrale, cujus Episcopus suffraganeus est Metropolitanus Novi regni Granatensis; deinde Curia, Teloneum regium, aliaque hujuscemodi; denique monasteria aliquot Dominicanorum & Franciscanorum: *Herrera* scribit hîc supra quingentas familias Hispanorum numerari, & magnum numerum mercatorum & advenarum. Portus huius oppidi, inter optimos totius novi orbis, facile primum sibi vindicat locum, licet majora navigia paulo longius ab oppido in anchoris consistere cogantur: aditum illius concludit insula, qualis illa quae Cartaginensis portui objacet, quam Hispani hodie *Escombreram* vocant, sed aliquanto major, quae olim *Codega* dicebatur, hodie vero *Carex*, duas leucas in longitudinem, vix dimidiam in latitudinem patens, Dulcium aquarum inops, & tantum piscatorum quondam habitatio. Quum *Franciscus Dracus* hoc oppidum caperet, ut statim dicemus, puteum in hac insula offendit aquationi peropportunum; insulam autem praecipue commendat ab amœnitate, quippe quae pene tota fructiferis arboribus consita sit, aurantiis malis aliisque similibus, tam concinno ordine dispositis & per varia ambulacra digestis, ut elegantissimi viridarii formam exprimat. Conditum fuit hoc oppidum anno cIo Io xxxii à *Petro Heredia*, qui magno labore atque industria vicinos barbaros subjugavit, erant enim indigenae huius provinciae bellicosissimi & impavidi, tantaque ferocia tam mares quam foeminae in praecelia ruebant, ut unam adolescentulam vix decimum octavum annum egressam, octo Hispanos venenatis suis sagittis confecisse, antequam deficeret, ab Hispanis memoriae proditum invenerim. Oppidum denique mirifice crevit, ejusque cives ad summam opulentiam pervenerunt, commerciorum opportunitate, nam quotannis hîc & maxima omnimodarum mercium copia ex Hispaniis appellit, & classis regia quae *Nombre de Dios* petit, hic nonnumquam solet hybernare; imprimis autem omnis gaza, aliaque merces è novo regno Granatensi, per magnum flumen Magdalenae huc solent conduci. Urbs denique anno cIo Io lxxxv ab Anglis duce *Francisco Draco* capta est; nam licet pene integrum mensem ante illius adventum, de consilio illius certiores fuissent facti, omniaque ad defensionem comparassent, vallo locis maxime debilibus ducto, majoribusque tormentis adversus angustum aditum dispositis, & praesidiariorum numero adaucto; tamen ille qua erat animi magnitudine, non magno negotio illam expu-

expugnavit atque diripuit: & parte aliqua urbis incendiis deformata, reliquam civibus centum & viginti millium ducatorum pretio redemptam restituit. Præda pro fama oppidi haud ita opulenta fuit, quia oppidani jam dudum quicquid habebant pretiosi, ad vicina loca & montana subduxerant, & imprimis ad Tolu oppidum, quod interius jacet.

C A P. XV.

Plenior Cartagenensis oppidi, Portusque descriptio per Joa. Bapt. Antonellum.

10

SUPERIORE capite, *Herreram* potissimum sequuti, Urbem Cartaginem & illius portum compendio descripsimus, nunc quum eandem luculentius ab *Antonello* descriptam invenerimus, operæpretium putavimus, quæ ille anno **CLDIO LXXXVII** ad Regem Hispaniarum perscripsit, verbo tenus hic inferere. *Cartagena* (inquit) urbs est & quidem Metropolis illius Episcopatus, quadraginta leucis ab oppido *S. Marthæ* versus occidentem & decem gradibus ab Æquatore versus Arctum: sita in arenosa peninsula; familias habet circiter quadringentas & quinquaginta, ædificia præclara & pleraque è lapidibus substructa; tria hîc sunt monasteria; quorum duo sita sunt intra urbis ambitum, tertium extra, quod per callem sili-
 20 cibus stratum aditur, qui utrimque à fluctibus pulsatur: commercia hîc supra modum vigent, ex Hispania, novo regno Granatensi, Peruvia, Insulis, & omni continentis illius ora quam vulgo *Terram Firmam* vocant; locus denique salubris est. Portum habet optimum & multarum navium capacem; duo omnino ad illum aditus patent; unus dimidia circiter ab oppido leucâ, nongentos passus latus & valde altus, quem pleræque naves subire solent; alter leucæ intervallo à priore disjunctus versus occidentem, quem *la Boca Chica*, id est, parvum os vocant, nongentos quidem passus latus, sed navigabilis illius alveus vix ducentos passus patet & quindecim aut viginti orgyas est altus, interdum & pauciores, quem tamen
 30 qui hâc in portum penetrare volunt, sequi necessarium est; oram autem utrimque varii recessus lancinant: hoc autem alveo superato, & jam portum ingressuris ora Insulæ *Carex* radenda est, multique scopuli & vadorum brevia provide vitanda, quæ fluctibus vix duos tresve palmos altis integuntur; ita ut non tantum peritissimo nauclero hic opus sit, sed & scapha præmittenda, quæ bolide altitudinem canal-
 40 is periclitetur.

Tria porro sunt loca, per quæ hæc urbs terrâ adiri & ab hostibus oppugnari potest. Primus est, quâ *Franciscus Dracus* illam aggressus cepit, qui est sinus sive dorsum arenosum ab una quidem parte Oceanum habens, ab altera autem magnum lacum, qui ad portum tendit: dorsum quidem hoc, ab uno latere latus est passus
 40 quingentos, arenoso solo & arboribus nudo; ita ut hostis ab hac parte aggressurus hos quingentos passus prorsus intectus cogatur incedere, ad vallum usque, eoque superato alios quingentos passus eodem prorsus modo ad oppidum: hoc dorsum centum & triginta unum passus latus est, ubi vallum tum duxerant oppidani; ab hac parte oppidum jam bis ab hostibus captum fuit, itaque hic maximum numerum palorum in profundum adegimus, spatio quinquaginta passuum; idque ea de causa, quia hoc littus periculosus est & crebris vadorum brevibus contaminatum; & in convalle exigua arcem sumus moliti, ubi tria quatuorve majora tormenta constitui possunt; & amplam fossam egeri, quæ utrimque respondet ad mare, ita ut oppidum ab hac parte jam satis munitum videatur. Alter aditus paulo est infra su-
 50 periolem, & ad idem dorsum arenosum, appellaturque vulgo *la Cienaga* aut stagnum *del Roreado*: hîc autem dorsum hoc latus est passus trecentos ad littus usque maris; ab altera parte palus jacet, vulgo *la Cienaga*, omnibus anni mensibus fluctibus cooperta, ita ut hostis hâc urbem aggressurus, iter cogatur agere per dorsum arenosum, cui ab una quidem parte mare, ab altera sylvula imminet, & denique per campum irriguum quidem, sed non omnino ab aquis tectum: hîc itaque munimentum jam construximus, cum suis propugnaculis, & fossam sexaginta pedes
 60

latam effodimus, ita ut marini fluctus jam ad campum hunc riguum perveniant; atque ita etiam hunc aditum obstruximus, ut oppidum jam velut in insula situm sit; duo millia & sexaginta pass. sunt inter hunc locum & alterum illum ad quem *Dracus* exscensionem fecerat. Portus autem ostium est juxta callem silicibus stratum & pontem qui ad monasterium *S. Francisci* ducit; callis autem hic trecentos passus est longus, duodecim latus & pulsatur utrimque ab undis, ita ut tertius hic locus omnium munitissimus sit, hîc pontem subductilem fieri curavimus & munimentum desuper, in quo aliquot tormenta disponi possunt, & ab utroque latere vallum duci, pone quod *Sclopetarii* latere & tuto hostem propellere possunt. Ad cornu terræ, quod aditum sive ostium portus attingit versus Cœnobium *S. Annæ*, 10 quodque *Ycacos* vulgo appellatur, munimentum quadratum fabricari jussimus è lignis, cujus singula latera trecentos passus longa sunt; post ligna autem vallum ductum est è terra quatuor pedes latus & arena à tergo suffultum, ubi & quindecim aut sedecim tormenta collocari & quinquaginta milites in præsidio esse possunt. Id munimentum securitati portus imprimis consulat, etenim omnes naves quæ portum intrant tam prope ad hoc cornu accedunt, ut lapidem in illas manu jacere haud difficile sit: quod si nihilo secius hostes portum ingredi moliantur, utrique triremi mandabitur, ut se juxta munimentum, prora ad oceanum versa, constituent, atque ita ipsæ directe hostiles naves feriant dum munimentum per transversum easdem quatit; futurum est enim ut hostiles naves undique quassatæ aut cursum sustinere 20 cogantur, aut in cæcos scopulos, quos *Isno* vulgo vocant, impingere, vel etiam vadis, quæ ab insula *Carex* descendunt, cum summo discrimine hære. Quod si vero hostis hoc ostium prætervectus, cum suis celocibus aut oblongis scaphis per angustius os ingredi conetur, quatuor liburnicas paratas habere convenit, quæ remulco triremes ad angustiores canalem quam celerrime promoveant; nam præterquam quod propter breviam & scopulos hic aditus admodum periculosus sit, nullo pene negotio hisce subsidiis hostiles scaphæ atque adeo naves deprimentur. Et ut portus securitati porro melius consulatur, ad cornu hoc *Ycacos* munitissimum castellum cum quatuor propugnaculis struere necesse erit; super insulam autem *Carex*, 30 quæ è regione sita est, ad orientalem illius plagam, turrim quadratam excitare, eique quatuor aut quinque tormenta imponere, ut hoc pacto etiam minora navigia à portu arceantur, quæ alioqui clam noctu irrepere & aut prædas agere, aut classem nostram in anchoris stantem possent incendere, sed si præsidiarii utriusque hujus castelli sollicitè excubias agant, nulla hic navis aut cymba non visa ingredi poterit. Ad angustum autem portus aditum similiter exiguum castellum, super eandem insulam, qua occidentem spectat, excitandum esset & tria quatuorve tormenta collocanda, atque sex octove præsidiarii constituendi, qui excubias agant. Hisce omnibus ad hunc modum absolutis, oppidum hoc egregie munitum erit; interest autem Majestatis Tuæ ut hæc ita fiant, nam hic locus haud dubio firmissimum est totius regionis præsidium & veluti antemulare. Hæc ille. 40

Qui urbem hanc nuperrime viderunt, illam nobis hoc modo descriperunt. Emporium esse totius Americæ Meridionalis longe nobilissimum & frequentissimum; habitari enim à quatuor millibus Hispanorum, & quatuordecim circiter millibus Nigritarum utriusque sexus & ætatis: Urbem in ambitu cinctam esse muro octodecim pedes alto ab ipso solo, cum suis propugnaculis, & vallo intra murum terreno: propugnacula habet duo juxta portam, qua exitur versus cornu terræ quod vocant *de Canoa*, duo item sed minora juxta portam quæ ducit ad suburbium; bina majora supra portum; duo denique ad littus & viam quæ ducit ad arces, quæ portus faucibus imminet, quorum propugnaculorum longe maximum est, quod *Arctum* aspicit, ubi ipsum vallum à marinis fluctibus pulsatur. In propugnaculis & vallo, circiter 50 septuaginta tormenta majora maximam partem ænea sunt disposita. Suburbium situm est supra arenosum puluillum, *Xexemani* vocant, ad quod ab oppido aditur per angustum tramitem, & per portam cum ponte subductili; ab eodem suburbio transitur ad Continentem per angustum itidem tramitem; ita ut suburbium in peninsula jaceat; quemadmodum & ipsa urbs, à qua ad Continentem angustus trames pertinet, habens ab una parte Oceanum, ab altera paludem vulgo *Cienaga* & mediterraneum fretum

fretum *Canapoten*, per hunc tramitem ceperunt Angli urbem, itaque hic jam fossa est egesta, est urbs valide duobus propugnaculis & muro præcineta: hic trames pertinet ad aquilonem: ab eadem urbe & alter trames pertinet versus Africum, qui exordio suo humilior ita ut à fluctibus interdum diluatur, & angustior habens ab una parte Oceanum, ab altera interiorem portum, denique manglaribus interiori sui parte obfusus. Ad portum ex alto aditur per duo ostia, quorum prius & urbi vicinius vocatur *Boca grande*, ad cuius cornu quod occidentem aspicit, amplissima arx fuit, sed quia arenæ erat inædificata sæpeque ruinam minabatur, anno demum cIo lO-cxxviii fuit destructa. E regione & ad orientale Insulæ cujus supra memini cornu minor arx jacet petræ superstructa, ita ut æstu accedente fluctibus ambiatur, habens duodecim tormenta majora & quindecim aut sedecim præfidiarios. Insula hæc quæ utrumque ostium dividit, vocatur *de Nave*, edita, & circiter sesquimilliare longa. Angulus illius Occidentalis vocatur *Punta de Icacos*, à quo in altum se projicit vadum imprimis navigantibus insidiosum, ad duo pene milliaria; *Salmedinam* appellant. Porro circiter duo milliaria intra prius ostium grandiorum navium statio habetur, è cujus regione versus Arctum arx visitur quadrata, lateribus cL pedes longis; muro alto cineta; & vallo interius terreno, in quo octodecim tormenta disposita sed minora; præfidiarii viginti quinque aut paulo plures. Ab hac versus urbem & Aquilonem tendentibus haud longo intervallo, portus angustatur; ubi ad continentem super arenosum clivum exigua & orbicularis arx condita est, quam vocant *Fuerte Silla* à forma; Ab hac arce versus urbem & suburbium portus haud supra tres palmos multis locis est altus. Urbs dulcium laticum indiga est; itaque illos petere necesse est à monte qui stationi majorum navium adjacet versus ortum, & *Monte de Popa* sive *de Galera* nominatur; ubi monasterium monialium visitur; quod vocant *Madre de Dios de la Popa*.

C A P. XV.

Reliquæ urbes & municipia hujus Præfecturæ.

30 **I**N præfecturâ præterea Cartaginensi minora aliquot oppida ab Hispanis habitantur, quorum unum vocatur *Tolu*, *S. Jacobi* nomini dedicatum, duodecim à metropoli leucis versus Africum, terrestri quidem itinere admodum difficili & ob montes crebrasque paludes & uliginosa loca pene invio: sex ab oceano leucis, in regione salubri & pascuo solo, nec minus frugum fœcundo; denique omnium plantarum Hispaniensium atque fructuum feraci.

Ab hoc loco præstantissimum illud balsamum, (quod vocant *de Tolu*) Europæ importatur, quod à *Monarde* in Historia simplicium medicamentorum ita describitur: Nunc recens advehitur ex Continentis quadam provincia inter *Cartaginem* & Cap. x.
40 *Nomen Dei* sita, *Tolu* ab Indis appellata, Balsami quidam liquor, maximarum virium, præstantissimumque, quod hætenus ex iis regionibus allatum sit, medicamentum. Arbores è quibus colligitur, pumilis pinis sunt similes, multos ramos quaquaversum spargentes, foliaque *Ceratix* similia obtinentes perpetuò virentia: præferuntur domesticæ & in cultis natæ. Colligunt vero hunc liquorem Indi vulnerato & inciso arborum cortice, qui tenuis & tenellus est, suppositisque & arbori adnexis veluti quibusdam cochlearibus è cerâ nigra, in illis regionibus nata, confectis, quæ manantem è vulneribus liquorem excipiant, quem deinde in vascula ad eam rem parata effundunt: id vero ferventissimo sole fieri necesse est, ut liquor facilius emânet; nam noctu ob frigiditatem nihil effluit, erumpit etiam interdum ex ipsis arboris
50 dis & alis nonnihil liquoris, qui cum exiguus sit & in solum decidat, perit. Porro apes quæ ceram istam conficiunt, nigrae sunt, eamque in terræ hiatibus & cavernis subterraneis elaborant: ceræ fumus tetrum spirat odorem; perutilia tamen ex ipsa fiunt cerata ad mitigandos dolores ex quavis causa frigida provenientes. Cæterum balsamæus hic liquor, colore rubro est ad aureum tendente mediæ inter liquidum & densum consistentiæ, glutinosus admodum & ubicunque reponatur firmiter adhærens, sapore dulci & grato nec si sumatur nauseam movente, odore excel-

lentissimo & limonum fragrantiam quodammodo referente, ita ut ubicunque reponatur, celari non possit. Ejus facultates insignes sunt, quia incisione elicitur, quemadmodum olim Balsamum in Ægypto, ad eadem omnia ad quæ illud celebrabatur, efficax. Curat enim omnia recentia vulnera; consolidat glutinatque labra, nec materiam purulentam in iis finit exoriri; quodque majus est, nullum cicatricis vestigium curatis vulneribus relinquit, si illorum labra probe juncta fuerint; quapropter in faciei vulneribus singulare est, quandoquidem ea sine purulentæ materiæ generatione curat, nec vestigium ullum relinquit, &c. Præsertim vero utile est in vulneribus, in quibus contracta sint ossa, exemptis prius fragmentis quæ separata sunt, & reliquis intactis, nam Balsami facultas ea expellet, vulnusque sensim consolidabit. Miræ etiam virtutis est in articulorum vulneribus & nervorum sectionibus, omnibusque puncturis, nam curat eas, liberatque à contractione ne partes inutiles fiant & motu priventur. Denique utile est in omnibus quæ Chirurghi manum requirunt, modò nulla adsit insignis inflammatio: ea tamen convenientibus remediis sublatâ, Balsami est usus. Aliquot illius guttæ ex vino albo haustæ plurimum juvant in Asthmate: Capitis dolorem è frigida causa prognatum lenit lineus pannus ejus liquore tinctus capiti circumligatus: temporibus appositum cohibet omnem defluxionem, præsertim in oculos; eorumque dolores levat: præcalidum cerebro impositum, tollit dolorem, roborat, & paralyti est remedio. Usi sunt eo nonnulli phriferi mane aliquot guttas è manu lambendo; magnumque senserunt commodum quia purgat egregiè pectus. Longâ experientiâ apud Indos probatum est, eos qui Hydropicorum in morem tument, si hoc balsamo æquis partibus cum unguento aperitivo mixto, ventrem illinant, lienis præsertim regionem, magnum sentire levamen; resolvit enim quosvis tumores & œdemata cujusque partis corporis: tollitque emplastri modo applicatum, omnes dolores à frigida causa promanantes, etiam diuturnos. Hæc, & plura ille.

Alterum oppidum appellatur ab Hispanis *la Villa de Maria* triginta duabus leucis à Cartagine versus austrum.

Tertium *Santa Crux de Mopox* septuaginta leuc. ab oppido Cartaginis; ab *Antiochia* autem Præfecturæ Popajanæ oppido centum & viginti (ut *Petrus de Cieca* testatur:) A Cartagine ad hoc oppidum tendentibus iter est, primùm mari, deinde adverso flumine Magdalenæ, ad cujus ripam sedet, & à cujus undis fere totum cingitur; cæterum locus valetudine incolarum infamis est, ob paludes & stagna, quibus fere undiquaque circumdatur, alioquin commerciis quæ in ingenti hoc flumine & vicinis regionibus maximo lucro exercentur, opportunissimus.

Baranca de Malambo, ut Hispani vocant, tantum Teloneum est ad hujus præfecturam pertinens, situm ad ripam fluminis Magdalenæ, triginta ab urbe *Cartagine* leucis, viginti ab oppido *S. Martha*, sex denique ab Oceano Septentrionali; hîc omnes merces Europæ, aliæque è majoribus navigiis exponuntur & uniligneis lintribus adverso flumine subvehuntur ad novum regnum Granatense.

In provincia *Vraba*, quæ hujus præfecturæ quoque pars est, olim à *Petro Heredia*, conditum fuerat oppidum *Sancti Sebastiani de buena vista*, sesqui leuc. ab Oceano, in colle modicè edito: ager illius multis arboribus vestitus, præsertim palmis, quæ grandes admodum palmitos ferunt, adeo ut duobus ferendis vix unus vir sufficiat, candidos, suaves & optimi nutrimenti. Solum perfœcundum, & varii generis annonâ, omnibusque ad vitam humanam necessariis abundans. Verum hoc oppidum desertum fuit, postquam opulentissimæ Peruviæ provinciæ lustrari cœperunt.

Iter quod ab hoc oppido ad urbem *Antiochiam* ducere solebat, in hunc modum describit *Petrus de Cieca*; primum ab urbe secundùm oræ ductum ad tenuem amniculum, quem *Rio Verde* appellant, leucæ sunt v; à quo ad urbem *Antiochiam* leucæ colliguntur octo supra quadraginta; ab amniculo quidem ad radices altissimorum *Abiba* montium planicies lata & pauci colles modicè editi pertinent, densæque silvæ & plures rivuli atque amnes; regio omnis pene deserta est, postquam indigenæ advenarum tædio, an odio, sese ad interiora atque avia receperunt; neque

neque hâc iter agentibus propter densitatem nemorum, alia via patet quàm secundum ripas fluviorum, neque fere aliis mensibus quàm Jan. Febr. Mart. Aprili, nam cæteris hîc validè pluit & fluvii mirum in modum inflantur & non raro ripas suas egressi in vicinos agros restagnant. Hanc planitiem emensis altissima *Abiba* montium juga transeunda, de quibus antè egimus, quibus superatis in amœnissimam vallem & regionem campestram descenditur, quam vocant *del Guaca*; Hanc continuo excipiunt valles *Nore*, in quibus *Antiochia* sita est, uti suo loco dicetur. 19. c. 10.

10

C A P. XVII.

*Flumina, portus, promontoria, omnisque ora Præfecturæ
Cartaginensis.*

INTER *Mopox* amplissimum flumen *Cauca*, quod supra oppidum *Popajam* effunditur, in maximum *Magdalena* fluminis descendit alveum; paulo infra confluentem, amœnissimus collis visitur quem Hispani vocant *Morro Hermoso*: qui à promontorio *de Aguia*, *Cartaginem* petunt, in hunc modum cursum suum instituunt, ut prora ad Africum conversa, vespera sub hoc monte cursum suum sustineant & in anchoris consistant, post mediam noctem, rursus vela explicant, & cursum dirigunt ad eorum, ut insulam arenarum vitent, quæ *Zamba* ex adverso objacet, duabus à continenti leucis; hæc Insula, uti à nostratibus observatum; longa est milliaria duo & semis; pars quæ orientem adspicit modice edita est, habens aliquot colliculos; verum occidentalis pars admodum humilis & æquori pene æqualis; oram habens arenosam quæ jacet inter Aquilonem & Africum; ardet mare juxta cornu & exterius insulæ latus. Montis autem illius Formosi signa sunt, solum nigricans modicè editum & in orbem convexum. Promontorium *Zamba* eminus intuentibus formam triremis cum malo suo & rudentibus exhibet; Sequitur deinceps ad eandem oram, terra elata & candidis præcipitiis spectabilis, quam vulgo *Bubio del Gato* appellant; & magis ad occidentem terræ cornu, *punta de la Canoa* vulgo, duabus ab oppido *Cartagine* leucis versus ortum: humilis hîc est ora & æquori pene æqualis; atque hætenus ora ad occidentem pertinet. Excipit dein promontorium *Yacos*; è regione Insulæ *Carex*, de qua supra: & *punta de la Nao*, alterum continentis cornu, è regione ejusdem insulæ, versus occasum, juxta ostium minoris alvei, qui ad portum *Cartaginensem* ducit: cui ad arctum in alto objicitur exigua insula *Sardina*. Porro littori provinciæ *Tolu* adjacent Insulæ *Baru*, quas *Herrera* quidem sex, nauticarum autem rerum periti tres aut ad summum quatuor constituunt, suntque humiles & arboribus vestitæ.

Ad exordium vero freti *Vraba* jacent insulæ *S. Bernardi* è regione fluvii *Zenu*, quæ sex esse dicuntur; hæc assurgunt in editos colles habentque certos arenosos sinus, quæ patentem oceanum spectant; duabus denique aut tribus, ab ipsis, leucis, altissimus hujus freti alveus se insinuat, quem Hispani vocant *Bacillam*.

Fluvius *Zenu* & amplior est & navigiorum patiens, cui provincia de qua supra egimus, nomen suum debet: Portus autem hujus provinciæ tutissimus est in amplissimo sinu qui ad occidentem patet; quinque & viginti leucas ab urbe *Cartagine*; hîc plurimum salis conficitur.

Insula porro, quam *Fortem* vocant Hispani, satis ampla est, & crebris montibus atque collibus tumens; à parte illius Septentrionali multi scopuli in altum descendunt ad leucas pene duas; inter insulam & continentem statio haud incommoda est in freto quindecim orgyas alto, fundo argilloso: multum salis hîc cogi tradit *Ovie*. 1.3. c.8.
du; huic vicina est exigua & deserta insula *Tortuga*.

Licet flumen, (quod interdum ob magnitudinem alvei *Rio Grande*, nonnumquam *Magdalena* dicitur, quod festo illius die æstuarium ipsius primum inventum fuerit & ab Hispanis aditum, & non raro *S. Martha*, quia juxta provinciam illam descendit;) oriatur supra *Popajanam*, ideoque in illius provinciæ descriptione plenius de illo simus dicturi, tamen obiter hic illius mentionem faciemus, quia Popajana.

provincia de qua jam agimus, & praefectura *S. Martha*, de qua statim nobis dicendum, praecipuum emolumentum ex hoc flumine percipiunt. Id ad centum leucas intra continentem navicularum est patiens; omnesque merces Europae, partim remulco, partim funibus huc subducuntur, duorum ut plurimum mensium spacio; idem omnis auri atque argenti gaza & Americanae merces à novo Regno Granatenfi, tribus plerumque septimanis descendunt. Ingenti ore in Oceanum se evolvit, viginti sex ab oppido Cartaginis leucis versus ortum, decem à *S. Martha* versus occasum, & duodecim gradibus ab Aequatore versus Arctum.

1.2. c.6.

Acosta testatur, fluminis hujus cursum decem leuc. ab ostio in alto mari, duarum leucarum latitudine deprehendi, nec sine periculo propius adiri à navigantibus, ob vortices, & defluxus fluminis cum aestu marino certamen. Insulam habet in medio aestuario quinque leucas, (ut Hispani produnt) longam, latam dimidiam; latissimus illius alveus ad praefecturam *S. Martha* vergit, quem pleraeque naves subire solent, unde non raro, ut supra monuimus, ab Hispanis *S. Martha* nomen huic flumini attribuitur.

Nostri qui satis prope ad flumen hoc accesserunt, uno ore testantur flumen hoc per tria ostia in mare exire; quorum unum *S. Martha* proximum partem continentis admodum humilem dissecet; reliqua ab insula illa dirimuntur: neque queruntur de discrimine aut undarum vorticibus; tantum annotant juxta hanc oram & maxime in aestuario hujus fluminis Aquilones post meridiem & noctu valide perflare, à quibus nonnihil periculi sit, quia ab altis & nivalibus montibus praecipitantur. Vehementer tonat, fulgurat atque pluit in hoc flumine, praesertim à media nocte ad auroram: à mense autem Octobri ad Aprilem alveus hujus fluminis mirum in modum intumescit, & devehit ingentes undas, ob pluviarum copiam, quae in montanis *Popajana*, ubi oritur, illa tempestate decidunt.

S A N C T A M A R T H A.

C A P. XVIII.

Provinciae S. Marthaë limites, caeli solique qualitates.

30

SEQVITVR jam ad eandem Continentis oram versus orientem, provincia & praefectura *S. Martha*, quae ab extremis praefecturae Cartaginensis finibus, quibus ad occidentem clauditur, ad praefecturam fluminis *de la Hacha* versus orientem, in longitudinem pater leucas septuaginta; totidemque pene in latitudinem, ab Oceano nimirum ad fines Novi Regni Granatenfis, quod illi à Meridie praetenditur.

Temperies hujus regionis quae Oceanum Septentrionalem contingit est calida & fervens, in mediterraneis autem frigidior ob vicinitatem montium nivalium qui illi imminet, viginti circiter leucis à principali oppido; imprimis autem provincia *Tairona* ob soli altitudinem & crebros montes algere deprehenditur. Littoralium regionum aestum egregie temperant, orientales & aquilonares aurae, quas vulgo *brisas* vocant; plurimum autem hinc pluit mensibus Septemb. & Octobr. reliquis perparum, quia tum plerumque venti ob oriente & aquilone perflant, natura sua ficci & salubres; pluviis autem mensibus ut plurimum spirant venti qui è continenti assurgunt, quos veteres appellabant *Altanos* & Hispani hodie *Vendavales*.

Ab oppido *S. Martha* ad radices montium, tribus circiter leucis, terra est plana; montana autem petrosa sunt, infœcunda, neque pascuis apta neque frugibus, & arboribus pene nuda; multi torrentes & amniculi ab illis descendunt; in campis denique gramen aduritur & fata corrumpuntur, cum orientales illi venti pertinacius perflant, quo fit ut incolae saepe hic annonae penuriam patiantur. Solum large producit aurantia & granatensia mala, limones & similes fructus, etiam vites; familiares & domesticas arbores *Guayavas* *Platanos* & similes abunde; omnes etiam herbas & plantas ex Hispania huc traductas benigne tolerat, imprimis melones

lones

lones, pépones, cucumeresque. Magna hic gallinarum Hispaniensium, columbarum, perdicum & cuniculorum multitudo: etiam feras alit tellus, tigres, leones, urfos. Denique maizii & batatarum radicum perfœcundum est solum.

In provincia *Buritaca*, juxta viam quæ ab oppido *S. Martha* ad *Ramadam* ducit auri reperiuntur metalla; in *Tairona* quoque plurimæ gemmæ quantivis pretii, & inter eas quæ variis humani corporis morbis & affectibus, occulta naturæ qualitate; mederi creduntur, præsertim nephritidi & sanguinis profluvio; etiam Jaspis & Porphyrius lapis, denique varia marmorum genera; atque auri venæ.

Ab oppido *S. Martha* circiter sesquileuc. plurimæ sunt salinæ, è quibus optimum salem cogunt, qui in vicinas provincias magno emolumento portatur.

Barbari harum provinciarum, corpore sunt agili & mediocri industria; sed ingenio pravo & arrogantia singulari; à Regulis suis reguntur; venenatas sagittas usurpant in præliis; & gossypinis palliis, quæ diversis coloribus sunt variegata, amiciuntur; magnus eorundem numerus hodieque superest, quibus cum Hispanis haud satis belle convenit, nonnulli & cum illis bellum gerunt, ita ut Hispani hætenus ditissimæ provinciæ *Tairona* nondum compotes fieri potuerint, licet jam multa cum suorum strage sæpius illam subjugare tentaverint.

Mare quod hanc provinciam alluit, uti & flumina quæ illam permeant piscosa sunt admodum, optimosque varii generis nutriunt pisces.

Porro hac præfectura comprehenduntur hæ provinciæ particulares *Pozigueica*, *Tairona*, *Betonia*, *Tairona*, *Chimila*, *Buritaca*. Vallis *Tairona* amplissima est & ditissima; & sex aut septem leuc. distans ab oppido *S. Martha*, aut ut *Herrera* alibi testatur octodecim; sex ab Oceano Septentrionali: huic proxima jacet *Mongay* vallis, divitiis in eundem modum pollens.

Buritaca autem tredecim leuc. distans est ab oppido *S. Martha* versus *Ramadam*. *Burita-Bonda* vero provincia tribus leuc. & semisse; *Coto* denique vallis inter *Pozigueicam* & idem oppidum media est.

De valle *Eupari* mox ad oppidum *de los Reyes* dicemus.

Chimila provinciæ indigenæ mares quidem viribus corporis & fortitudine bellica, foeminæ vero præstantia formæ commendantur.

In hac provincia altissima nivalium montium juga, quæ Hispani *las Sierras Nevadas* indigitant, suum sumunt exordium, & infinitas pene provincias atque adeo *Peruviam* & *Chilen* pervagata tandem desinunt ad fretum *Magallanicum*. Hæc juga pene à triginta leucis in alto ab adnavigantibus conspiciuntur, jugi nive tecta, & à subjecta hinc valle *Tairona*, plerumque à nautis *Tairona* juga appellantur. Ab his descendunt ex improviseo validi venti, qui plurimum à navigantibus metuuntur; ita ut caute secundum has oras sit navigandum.

Denique hodie quinque, qua oppida, qua municipia in hac præfectura ab Hispanis incoluntur, de quibus suo ordine dicturi sumus.

40

C A P. XIX.

Oppidum principale hujus præfecturæ S. Martha.

PRINCIPALIS hujus præfecturæ civitas, à qua & nomen habet, appellatur *S. Martha*; decem ab Æquatore gradibus versus Arctum, ut *Herrera* testatur, aut undecim ut *P. Martyr*; vel decem gradibus & triginta scrupulis, ut non pauci observarunt: & septuaginta quatuor gradibus à Meridiano Toletano versus occidentem, ut volunt Hispani. Condita est loco persalubri ad oram Oceani Septentrionalis; habetque portum & amplum & tutum, ubi & anchoræ commodè figi, & naves peropportunè in vado destitui possunt, ut reficiantur; patet dimidiam leucam, & è regione urbis altum habet montem, à quo adversus incerta ventorum defenditur: modicè hinc altum est mare, nullisque scopulis aut vadis navigantibus insidiosum; denique hic aquandi & lignandi summa est opportunitas. Magna hic quondam oppidanorum frequentia fuit, nunc autem paucitas, postquam classes Hispanienses hic appellere desierunt. Abest oppidum à *Salamanca*,

quam vocant *de la Ramada* leuc. viginti quatuor versus occidentem; à *Teneriffe* ad ripam magni fluminis *Magdalenæ* sita, quadraginta leuc. versus Septentriones. Præfectus provinciae, aliique ministri regii hic domicilia habent; Cathedrale hic templum visitur, cujus Episcopus suffraganeus est Metropolitanus Novi regni *Granatensis*. Mathematicus autem regius *Ioan. Bapt. Antonellus* scribit de hoc oppido ad Regem Hispan. anno c15 15 LXXXVII in hunc modum.

Sancta Martha principalis urbs provinciae & Episcopatus, sita est decem gradibus & triginta scrupulis ab Æquatore versus Arctum; ad sinum arenosum haud longe à mari; constat circiter triginta familiis, domus ex arundinibus compositae & palmarum foliis tectae, nonnullae etiam tegulis, commercia habent cum indigenis illarum regionum, qui ollas aliaque ejusmodi vasa ex argilla ficta ad oppidum venalia adferunt, itemque pannos & vestes ex gossypio contextas: oppidani autem merces suas deferunt *Cartaginem*. Pecorum hic perparum, quia regio montensis est & Hispanis incolis infrequens. Portum habet optimum ab altis montibus & petris ad littus usque incinctum, à quibus uti & à duabus insulis quae portui objacent ad Septentriones, egregie à ventis & marinis aestibus defenditur, quo fit ut licet hæc regio orientalium ventorum flatibus exposita sit & non raro tempestatibus, tamen hic sine ullo discrimine in anchoris stare, omniaque in terram exponere liceat. Intra portum locus est, quem *Calderam*, id est, lebetem vocant, ubi olim naves in siccum subducere & reficere consueverant. Porro hunc portum munire, nullum est operæ precium, quia raræ hic naves appellant, & tam pauci oppidum incolunt, & quotidie magis ac magis aliò migrant, ob hostium crebras deprædationes. Nisi forte Regi placuerit, Classem quæ ab Hispaniis ad *Novam Hispaniam* navigat, hæc iter habere atque hinc appellere, aquare & necessaria cætera comparare; &, quod naucleri uno ore restantur, faventibus semper *Etesis*, rite posse fieri, hinc recta ad promontorium *S. Antonii* Insulæ *Cuba*; atque ita porro ad *Novam Hispaniam* portum cursum instituere; hoc siquidem pacto Classis illa multa & varia pericula evitaret & præsertim ingentes illos ventorum turbines, quos *Hurricanes* vulgo vocant, qui illam sub australi Hispaniolæ littore nonnumquam obruunt, & cum maxima hominum clade & mercium jactura aliquando subvertunt; & utraque classis conjunctim navigans, hæc quidem quæ *Novam Hispaniam* petit, hic subsistere; altera autem quæ ad *Continentem*, ut vocant, destinata est, recta *Cartaginem* posset petere. Si enim id fiat, tum portus hic muniendus esset in hunc modum: exiguum munimentum collocandum foret super montem qui ostio portus imminet, & aliquot tormenta imponenda: ad australem dein plagam turris struenda & munimentum paulo grandius moliendum & pluribus tormentis instruendum: nam hoc facto non modò naves hinc tuto in anchoris subsistere poterunt, sed & oppidani se ab hostium deprædationibus defendere. Omnia denique ad hæc opera necessaria, lapides, arena, cæmentum, ligna haud procul ab oppido commode haberi possunt. Hæc ille. Addamus & recentissimam urbis faciem, prout illam ipse Præfectus anno c15 15 cxxvi Regi Hispaniarum depinxit.

Ora (inquit) Continentis hinc jacet inter ortum & occasum, quæ ab Arcto mari pulsatur, quod se hinc insinuat inter duo cornua, ad modum semilunæ; orientale cornu vocatur *Taganga*, occidentale *Lipar*; medio spacio objacet Insula scopulosa, vocant *el Morro*; quæ portum ab impetu fluctuum defendit. Cornu Orientale habet exiguum castellum quadratum, in quo tantum tres quatuorve excubitores noctu atque interdiu agunt, ut oppidanos de navium ex alto allabentium numero admo- neant. Oppidum situm est ad gremium Sinus, loco plano & æquori pene æquali; adjacet ad occasum arx quadrata, haud magna, quippe cujus latera tantum centum pedes Geometricos capiant; murus circiter triginta palmos est altus; in quo quatuor ænea tormenta disposita; custoditur à præsidiariis septem aut octo: Exiguum sane munimen contra hostes, oppidani pauci & fere inopes, atque inter se discordes. Hæc facies tum erat oppidi & portus supra modum opportuni. Hoc oppidum sæpe à Gallis, Anglisque interceptum & direptum fuit; anno autem c15 15 xcvi à *Francisco Draco* incendiis misere deformatum; nec minus anno proximo ab *Antonio Sherleio* Anglo equite porro exhaustum. Sensit & calamitatem à Belgis nostris, anno

clō Io cxxx, ab Archithalasso Societatis Indicæ Occidentalis *Adriano Jacobi Patre*, intercepta, sed exiguo lytro redempta.

C A P. XX.

Reliqua oppida præfecturæ hujus, Teneriffe, Villa de Palmas, Cuidad de los Reyes, Ocanna atque Ramada.

10 **I**NTER reliqua oppida hujus præfecturæ, primò numeratur *Teneriffe*, ad ripam fluminis *Magdalena* situm, quadraginta leucis ab oppido *S. Marthæ* versus Africum; à quo difficili & impeditissimo itinere per terram aditur, sed mari & adverso magno flumine *Magdalena* haud incommodè.

Secundo *Tamalameque*, Hispanis *Villa de las Palmas*, septuaginta & quinque leucis ab oppido *S. Marthæ* versus Meridiem, viginti à *Teneriffe* & duas à magno flumine *Magdalena*; octo gradibus ab Æquatore versus Arctum; in regione præfervida, quia longe maxima anni parte hic australes venti spirant & nonnunquam graves atque inamœni favonii; solo licet petreo atque edito, plano tamen magna sui parte, & pascuis læto, ideoque armentis summopere opportuno; densis item sylvis opaco, præsertim ad ripam fluminis, cujus inundationes in regione campestri multa uliginosa stagna & multas paludes efficiunt, ad quarum margines indigenæ tuguria sua habent, & uniligneis suis lintribus easdem permeant & magnam optimorum piscium capiunt copiam, quibus ut plurimum victitant; quamplurimi enim hîc sunt *Manati* & non pauci *Crocodili*. Cæterum solum infœcundius est, licet hîc aurantia mala tam suavia quàm acida abunde crescant, nec non domesticæ hisce regionibus *Guaiava*. Indigenæ hujus regionis ingenio sunt stupido, tardoque & somno maxime dediti, cui fere semper indulgent nisi cùm commestationibus aut symposiis occupantur, quibus supra modum capiuntur.

30 Tertio *Cuidad de los Reyes*, in valle *Eupari*, quinquaginta leuc. ab oppido *S. Marthæ* versus Eurum, triginta ab oppido *de la Hacha*: centum & octuaginta à Metro- poli novi regni Granatensis; ad ripam vasti & rapidi fluminis *Guatapori*: ager hujus oppidi & regio vicina, haud admodum calida est, quia æstate, quæ illis in menses Dec. Jan. Febr. Martium & April. incidit, venti ab oriente perpetuo flantes æstum eventilant; hybernis autem mensibus, quibus plurimum hic pluit, ob propinquitatem montium qui fere frigidi sunt, multum catharris & febribus laboratur, maxime quartanis: montes ab arcto ad austrum totam regionem dividunt, à quibus utrimque amnes & torrentes præcipitant: Solum non modo pascuis lætum sed & frugum fœcundum: tota hæc provincia indigenis frequentissima est, qui nullis mediis se ad obsequium ab Hispanis cogi patiuntur; bellicosi enim sunt & ferocissimi, pertinaci ingenio, & ad omnia vitia proclivi; oppidi autem hujus incolæ adeo pauci ut neutiquam tantæ multitudini pares sint. Plures hic sylvestres arbores uti & quæ 40 fructus ferunt, Platani, Guayavæ & similes; longe autem plurimæ *Xagua*, quarum fructus fabis similes sunt, in siliqua autem alius fructus delitescit forma orbiculari, sapore uvarum passerarum: siliquas tantisper servant donec siccantur, deinde eas minuunt & è farina coquant panem, optimi ut ferunt nutrimenti. Nec Hispanienses fructus aut plantæ hic desiderantur, nec gossypium quo barbari in vestibus utuntur. Ubi autem ab anguibus aut aliis venenatis animantibus icti fuerint, radicem *Scorzoneræ* (quam herbam, illiusque facultates prolixè descripsit Nicolaus Monardus speciali commentario de Lapide Bezaar & Herba Scorzonera) crudam devorant & frondes illius vulnere imponunt, præsentis remedio, quod & Hispani jam imitari cæperunt; barbari quoque si anguem aut serpentem à quo læsi fuerint, nanciscantur, caput illius & caudam, cruda devorant, idque pro præsentissimo antidoto commendant. Adversus catharros & capitis dolores plurimum utuntur Tabacco, idque in minutissimum pulverem contritum attrahunt in nares; quin & succum viridis Tabacci hauriunt ad alvum subducendam.

In montibus multa sunt metalla tum æris, tum plumbi & haud dubio etiam argenti, si indicis fides sit, verum nulla eorum ab Hispanis excoluntur, ob eorum qui hîc

Guatapori fl.

hîc incolunt paucitatem & inopiam : sed oppidani ut plurimum armentis pascendis dant operam, aut equis alendis, qui hic optimi; Sacchari denique cannas benigne aleret solum, modò labor & industria colonorum accederet.

Quartò *Ocanna*, quæ & alio nomine *Sancta Anna* appellatur, oppidulum ad mediterraneam stationem navium, in finibus provinciæ *Tamalameque*.

Quintò *Ramada*, quæ & nova *Salamanca* primo dicta fuit, quadraginta leucis ab oppido *S. Martha* versus orientem, octo autem ab oppido & flumine *de la Hacha*, ad radices montium nivalium, & limitem vallis *Eupari*, quæ æris venis non minus scatet quàm faxis, ut *Herrera* loquitur.

C A P. XXII.

10

Flumina, promontoria, portus & ora omnis hujus præfecturæ.

Buhia fl.

AD oram maritimam hujus præfecturæ primo in mare sese exonerat fluvius *Buhia*, non longe à *Ramada*; deinde fluvius *Piras*; tertio flumen *Palomini*, quod de montibus nivalibus se præcipitat & celeri cursu mare petit, & copia atque frequentia pluviarum quæ in montibus cadunt, interdum supra modum inflatur; nomen suum accepit à Tribuno militum qui flumen hoc equo superare aggressus, ab un- 20
dis ejus absorptus interiit.

Sequitur deinceps fluv. *Didaci*, vulgo *de Don Diego*, & modico intervallo varii recessus, quos *Ancones de Buritaca* vocant; nautici homines in itinerariis suis observant, ex alto appellentibus ad hunc locum, eminus conspici littus arenosum candicans, quale nullum toto hoc littorum tractu cernitur; id ad occidentalem plagam horum recessuum & stationis navium jacet: hinc proVectis promontorium *de Aguja* occurrit, duodecim ab æquatore gradibus versus arctum, ut à nauticarum rerum peritissimis est observatum.

Hæc plaga crebris tempestatibus & ventorum turbinibus obnoxia est, ob continentis altitudinem, nam & ipsum promontorium in editos & abruptos colles assur- 30
git, & supra ipsum *Bonda* juga vaste se attollunt. Sub promontorii latere quod *Corum* adspicit exigua insula adjacet, petrâ candidâ spectabilis. Promontorio hoc superato, littus ad Africum se subducit, & unâ circiter ab ipso leucâ specula saxo imposita cernitur, & ultra insula exigua, inter quam & continentem alveus ad portum *S. Martha* ducit.

A portu autem *S. Martha* ad occidentem littus legentibus, primo obvius est fluvius *Gayra*, quem *Petrus Martyr* amplum & majorum navigiorum patientem esse scripsit; descendit autem ab altissimo monte, qui multa perpetuò nive candicans cernitur; aquas illius potari pulchras negant barbari; sed haud longe hinc alter fluvius exit, cujus nomen non proditur, potari pulcherrimus. 40

Guatapori, fl.

Intra continentem autem hæc flumina memorantur; *Guatapori* (ad cujus ripam oppidum *de los Reyes* conditum esse supra diximus) è nivalibus montibus descendens, unde aquæ illius ita algent, ut haustæ catharros & lienterias provocent: lienterix autem obviamitur, canellæ quadam specie in pulverem redacta & ex aqua pota, quæ tam potenter alvi profluvium sistit, ut etiam Sanguinolentis dejectionibus medeatur. Arborem hanc *Carrapam* vocant barbari, quæ vox ipsorum idiomate amarum sonat, talis enim est ligni illius sapor. *Guatapori* autem descendit in flumen *Cesar*, circiter leucam infra dictum oppidum.

Cesar, fl.

Cesar vero ad Austrum labitur & ab accolis appellatur *Pompatao*, quasi dicas principem omnium fluviorum (id enim vox illa barbaris sonat) plurimos quippe amnes un- 50
diquaq; recipit & secum deducit; imprimis autem unum satis amplum, quem vulgo *Badillo* nominant, qui è tribus lacubus prodire dicitur; aquæ hujus fluminis dilute vident, indigenæ lingua sua *Socuigua* vocant, id est copiosum, propter piscium multitudinem, qui in ipso capiuntur, radice quadam injecta, qua pisces veluti soporantur: deinde & alterum, quem vulgo vocant *de las Ayumas*: quibus amnis auctus per campestria septuaginta leucarum spatium versus occidentem labitur & denique in magnum

gnum Magdalenaë descendit alveum: Regio autem quæ utrique hujus fluminis ripæ prætenditur, fertilis est & non inamœna.

Viginti circiter leuc. ab oppido *de los Reyes* tres grandes putei visuntur, inter certas petras, in triangulo siti, in quibus barbari immensæ molis serpentem habitare ferunt, qui plurimos mortales neci dederit: Hispani sæpius eundem studiose indagant, & licet vestigia quædam deprehenderint, ipsum tamen nunquam potuerunt conspiciere: Indigenæ tamen tam firmiter credunt illum hic latere, ut præ metu illius, propius accedere, aut in vicinia habitare reformident. Sunt & alii in hisce locis putei, qui bituminis quoddam genus eructant, adeo tenax & glutinosum, ut etiam grandiores aves ei adhærescant, eoque teneantur; barbari retia sua, quibus pisces capiunt, eo bitumine illinere consueverunt.

R I O D E L A H A C H A.

C A P. XXII.

Oppidum & Præfectura quam Hispani vocant Rio de la Hacha.

OPPIDUM quod hodie *Rio de la Hacha* dicitur, olim autem ab Hispanis *Nostra Sennora de las Nieves* & postea *de los Remedios* appellabatur; situm est ad Oceanum Septentrionalem, triginta leucis ab oppido *S. Marthæ* versus ortum & sexaginta ab oppido *Coro* versus occasum; quasi medium inter præfecturas *S. Marthæ* & *Venezuela*; denique à promontorio *de la Vela* versus Meridiem: conditum est super colliculum, circiter mille passus ab Oceano; portus illius plane apertus est & adversus aquilones indefensus. A promontorio *de la Vela* ad hoc oppidum octodecim numerantur leucæ, solo plano atque humili, nullis saxis aspero, nullis torrentibus riguo: Ager illius haud ultra octo leucas intra continentem extenditur; fertilis & omnium fructuum Hispaniensium egregiè ferax; auri venis abundans, & gemmis varii pretii atque virtutis; necnon optimis salinis scatens. Plurimæ hîc feræ & præsertim tigres atque ursi; in annibus autem magna crocodilorum copia. In oppido sunt domicilia circiter centum: olim divitiis affluebat, dum hic & in vicinia magna unionum vis inveniretur.

Qui postremam *Francisci Draci* expeditionem in commentarios retulit, de illo ita scribit: *Rio de la Hacha* viginti leucis à promontorio *de la Vela* versus occidentem, oppidum est exiguum, sed ager illius fœcundus & peramœnus. Nostri illud intercepterunt sub mediam noctem; una circiter leuca ab oppido versus ortum, dorsum maris & brevia objacent, à quibus navigantes dimidiam leucam abstinere necesse est antequam ad portum accedant: haud procul ab oppido ad orientem amniculus descendit, ore ab arenoso pulvillo pene obstipato, ita ut celocibus illud ingredi perdifficile sit, sed ingressis sex aut octo leucis intra continentem liceret ascendere.

Sex quidem ab oppido leucis versus solis exortum pagus habitatur, vulgo *la Rancheria*, eorum sedes qui margaritifera conchis capiendis dant operam; quinque autem secundum oræ ductum versus occidentem, quatuorque ab ipso littore pagus *Tapia* jacet, & prædia aliquot rustica Hispanorum; & ultra hunc tertius pagus quem vulgo vocant *Salamcam*; (forte *Salamancam*) quam suprâ *Ramadam* appellavimus. Præfectus hujus oppidi viginti quatuor millia ducatorum promiserat, ut oppidum ab incendio & excidio redimeret, verum cum pretium illud in unionibus præstare vellet, quarum valorem supra modum augebat, nec Anglis hoc pacto satisfaceret; illi irati, non modo oppidum, sed & pagos suprâdictos, incendiis plane deformarunt, aliòque discesserunt. Unionum vero piscatu jam penitus aut saltem maximam partem (nam pauculas quasdam nonnunquam à barbaris colligi accepimus) deficiente, & oppidanorum frequentiam & opes jam multum imminutas esse nullum est dubium; Saltem hodie locus obscurior est.

Antequam descriptioni hujus partis Continentis, quam vulgo *Terram Firmam* vocant Hispani, finem imponamus, operæ precium videmur facturi, si paucis hic adjungamus, quo pacto ex Hispaniis ad has partes quotannis navigetur. Solvunt Hispani è portu

portu *S. Lucar* sive è sinu Gaditano, mense Aprili, cum valida classe, quæ ut plurimum constat vastis & bene armatis regiis navibus, quas vulgo vocant Galeones, nunc sex, nunc octo, interdum & pluribus, rarissime autem paucioribus, & pluribus navibus mercatorum, & quibusdam celocibus. Hæc classis ita cursum suum instituit, ut primo adeat Insulas Canarias, è quibus non raro & varias merces & præsertim vina in naves suas accipiunt, & dolia sua replent aqua potabili: Deinde à promontorio *de Naga* provecti, navigant in conspectum oræ Africanæ, potissimum autem promontorii *Cantin*; atque inde cursum suum dirigunt ad insulas Indiæ occidentalis quæ vulgo *Caribes* sive *Canibales* nominantur; adeuntque nunc *Dominicam*, nunc *Matinino*, nunc *Guadalupen*, interdum singulas hæc; ibidemque & aquandi & lignandi gratia ¹⁰ hærent pauculos dies: quæ navigatio ab ora Africanæ, ad hæc insulas, nunc quindecim, nunc pluribus, raro paucioribus diebus absolvitur: Indigenæ quidem *Matinino* minus ab Hispanis; reliqui ipsis sunt infensiores: Hic sues & gallinæ magna reperiuntur copia, & varii fructus, quos vilissimo precio à barbaris redimunt, puta una securi quatuor nonnunquam sues & sex gallinas & ita porro. Hic solent naves visitari, & vectorum numerus recenseri ab officiariis, quos vocant *Contadores Contratactionis*, secundum indices Iudicis Indiarum, qui in oppido Hispalensi residet. Hinc solventes recta petunt Continentem, solentque ut plurimum illam adnavigare juxta juga nivalia, haud longe à *S. Martha* atque inde orarum ductum sequi, usque ad promontorium sive cornu *de la Canoa* & ita intrare portum *Cartagena*: In hoc portu morantur ²⁰ ut plurimum dies octo, exponuntque merces varias, & accipiunt denuo; dein petunt Portum *Belum*, ubi tantisper hærent, donec gazam regiam, & mercatorum acceperint in naves; atque inde repetunt portum *Cartagena*; in eoq; rursus stant in anchoris ad dies quatuordecim aut circiter, & commerciis absolutis, oneribusq; acceptis, recta petunt *Havanam*, à qua denique redeunt in Hispaniam, sub initium Septembris, aut interdum tardius, quod tamen non vacat discrimine, quia post Calendas Septembres validi venti hic perflant ab Arcto; & ingentes tempestates offenduntur juxta *Bermudas*, quas studiose vitant.

DESCRIPTIO

